UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Didaktická interpretace vybraných děl Ruty Sepetysové

Bc. Petra Novotná, DiS.

Olomouc 2026

vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Didaktická interpretace vybraných děl Ruty Sepetysové vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů, které uvádím v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne ……

Bc. Petra Novotná, DiS.

Obsah

1. Úvod ... 5
2. Ruta Sepetysová ... 6
2.1 Život ... 6
2.2 Díla Ruty Sepetysové v kontextu současné literatury pro děti a mládež ... 6
2.3 Didaktický potenciál literárních děl Ruty Sepetysové ... 9
3. Vnitřní stavba díla *V šedých tónech* ... 10
3.1 Časoprostor ... 10
3.2 Kompozice ... 10
3.3 Jazyková rovina ... 11
3.4 Postavy ... 11
3.4.1 Lina Vilkasová ... 12
3.4.2 Jonas Vilkas ... 13
3.4.3 Jelena Vilkasová ... 13
3.4.4 Kostas Vilkas ... 14
3.4.5 Andrius Arvydas ... 14
3.4.6 Nikolaj Kretskij ... 15
3.4.7 Pan Stalas ... 15
3.5 Děj ... 16
3.6 Motivy ... 20
3.6.1 Motiv útlaku a totality ... 20
3.6.2 Motiv rodiny a domova ... 21
3.6.3 Motiv naděje a víry ... 21
3.6.4 Motiv svědomí a viny ... 23
3.6.5 Motiv umění ... 24
3.6.6 Motiv zimy a šedi ... 24
3.6.7 Motiv ticha a mlčení ... 25
3.7 Grafický román *V šedých tónech* ... 25
3.8 Filmové zpracování ... 26
4. Vnitřní stavba díla *Sůl moře* ... 28
4.1 Časoprostor ... 28
4.2 Kompozice ... 28
4.3 Jazyková rovina ... 28
4.4 Postavy ... 29
4.4.1 Joana ... 29
4.4.2 Florian ... 30

4.4.3 Emilia 30
4.4.4 Alfred 30
4.4.5. Básník 31
4.5 Děj 31
4.6 Motivy 32
4.6.1 Motiv moře 33
4.6.2 Motiv cesty 33
4.6.3 Motiv viny 33
4.6.4 Motiv lži 34
5. Výukové lekce 35
5.1 Výuková lekce 1 36
5.2 Výuková lekce 2 38
5.3 Výuková lekce 3 39
5.4 Výuková lekce 4 41
5.5 Výuková lekce 5 43
5.6 Výuková lekce 6 44
6. Ověření výukových lekcí v praxi 47
6.1 Realizace výukové lekce 1 47
6.2 Realizace výukové lekce 5 50
6.3 Realizace výukové lekce 3 52
7. Závěr 55
Zdroje 59
Přílohy 61

1. Úvod

Tématem této diplomové práce je didaktická interpretace vybraných děl Ruty Sepetysové, konkrétně se jedná o díla *V šedých tónech* a *Sůl moře*. Obě knihy jsou historickou fikcí pro mládež, odehrávající se v období druhé světové války. Autorka se snaží mladým čtenářům poutavě přiblížit méně známé události evropské historie.

Cílem práce je komplexní analýza a interpretace obou děl a návrh jejich didaktického využití v hodinách českého jazyka a literatury s žáky osmého a devátého ročníku druhého stupně základní školy.

V teoretické části práce představíme osobnost Ruty Sepetysové a její tvorbu v kontextu současné literatury pro děti a mládež. Dále podrobně popíšeme vnitřní stavbu obou románů – od časoprostoru a kompozice, přes jazykovou rovinu, k představení postav, děje a základních motivů vyskytujících se v knihách.

V praktické části se budeme věnovat konkrétním návrhům výukových lekcí, vycházejících z úryvků vyňatých z výše zmíněných děl. Tyto návrhy výukových lekcí mohou sloužit jako metodická příručka pro práci s konkrétními pracovními listy dostupnými v příloze. Pracovní listy byly vytvářeny s důrazem na rozvoj čtenářské gramotnosti a kritického myšlení dospívajících čtenářů. Nejčastěji využívané metody jsou v práci blíže specifikovány. Pracovní listy se dají rozdělit do tří oddílů: aktivity před čtením, aktivity při čtení a aktivity po čtení.

Tři z šesti pracovních listů byly ověřeny ve výuce na osmileté taneční konzervatoři Taneční centrum Praha, tento proces reflektujeme v poslední kapitole, ve které také citujeme ukázky žákovských prací.

2. Ruta Sepetysová

2.1 Život

Ruta Sepetysová je americkou autorkou s litevskými kořeny. Narodila se v Michiganu, ale v současnosti žije společně se svou rodinou v Tennessee. Deníkem New York Times byla označena za nejprodávanější autorku žánru historické fikce. Její díla čtou čtenáři z více než šedesáti zemí a byla přeložena do více než čtyřiceti jazyků. Kritici její knihy považují za most mezi literaturou pro dospívající a dospělé čtenáře.[1]

Za svou tvorbu získala Ruta Sepetysová velké množství ocenění, mezi něž patří i Zlatá stuha, kterou se svou knihou *Sůl moře* vyhrála v kategorii překladová část – beletrie pro mládež.[2] Přínos její tvorby spočívá v tom, že otevírá historická témata, o kterých se jinak příliš nemluví. Přednášela v Evropském parlamentu, NATO, Kapitolu Spojených států amerických a na mnoha ambasádách po celém světě. Ruta Sepetysová si váží síly historie a snaží se dosáhnout globálního dialogu a vzájemného propojení, zejména mezi Evropou a USA. Litevský prezident jí udělil ocenění za přínos do vzdělávání a zachovávání národních vzpomínek.[3]

K dnešnímu dni vydala Ruta Sepetysová sedm knih: *V šedých tónech, Potrhaná křídla, Sůl moře, Mlčící fontány, Musím tě zradit, Tvůj příběh* a *Hádanka z Bletchley*.[4] Tato diplomová práce se bude blíže zabývat knihami *V šedých tónech* a *Sůl moře*. Oba romány jsou ovlivněny autorčiným litevským původem, ale každý z nich se zaměřuje na jinou historickou událost. Zatímco román *V šedých tónech* popisuje deportace do pracovních táborů na Sibiři, kniha *Sůl moře* zachycuje evakuační operaci *Hannibal*. Knihy jsou vzájemně provázány příbuzenským vztahem dvou hlavních postav.

2.2 Díla Ruty Sepetysové v kontextu současné literatury pro děti a mládež

Tvorba Ruty Sepetysové se řadí mezi historické romány pro mládež. Tento typ literatury spojuje fikční příběh s reálnými historickými událostmi a prostřednictvím mladých protagonistů přibližuje čtenářům důležité momenty z minulosti. Hlavní hrdinové prožívají

[1] *About*. Online. Ruta Sepetys: Seeker of lost stories. Dostupné z: https://rutasepetys.com/about/. [cit. 2026-04-15].
[2] *Sůl moře*. Online. Zlatá stuha. Dostupné z: http://www.zlatastuha.cz/sul-more. [cit. 2026-04-15].
[3] *About*. Online. Ruta Sepetys: Seeker of lost stories. Dostupné z: https://rutasepetys.com/about/. [cit. 2026-04-15].
[4] Tamtéž.

dospívání v období důležitých historických milníků, při čemž často hledají svou identitu a čelí těžkým morálním zkouškám.

Romány *V šedých tónech* a *Sůl moře* výše zmíněné znaky naplňují – hlavními hrdiny jsou mladí lidé, kteří dospívají a formují svůj charakter v extrémních podmínkách způsobených válkou a totalitním režimem, zároveň prožívají své první lásky a zklamání.

V tomto ohledu by se dala tvorba Ruty Sepetysové přirovnat například k dílům *Chlapec v pruhovaném pyžamu* od Johna Boyna, *Zlodějka knih* od Markuse Zusaka nebo *Krycí jméno Verity* od Elizabeth Wein.

Ačkoliv jsou oba romány fikcí, jejich děj vychází z reálných zážitků přeživších. Inspiraci ke zvoleným tématům čerpala Ruta Sepetysová ve své vlastní rodinné historii.

„V roce 1939 podepsali Hitler a Stalin pakt o neútočení. V roce 1940 byly pobaltské země anektovány k Sovětskému svazu. Krátce poté začal Stalin vytvářet seznamy lidí, které označil jako nepřátele režimu. Mezi tyto lidi se řadili příslušníci armády, doktoři, právníci, učitelé, knihovníci, ale i jejich děti. Muži byli posláni do vězení a ženy a děti byly odesílány do pracovních táborů na Sibiři.“[5] Autorčin dědeček byl příslušníkem litevské armády, což pro něj po okupaci pobaltských států znamenalo jistotu smrti. Proto se se svou manželkou a čtyřletým synem, Rutiným otcem, rozhodl z Litvy emigrovat. Zbytek jeho rodiny se snažil zničit veškeré důkazy o tom, že jsou s ním v příbuzenském vztahu, neboť příbuzní nepřátel sovětského režimu byli také nepřáteli sovětského režimu, někteří z nich byli deportováni do pracovních táborů, tzv. gulagů, které se staly součástí rozsáhlého represivního systému budovaného Josifem Stalinem mezi lety 1929 a 1941[6]. Osudy těchto lidí se staly inspirací pro vznik románu *V šedých tónech*.

Při psaní románu *V šedých tónech* vycházela autorka z rozhovorů s přeživšími, setkala se s historiky a politiky a několikrát navštívila Litvu. Prvotní verzi románu napsala za jeden rok, ale příběh se jí zdál příliš temný, a tak strávila několik let jeho přepracováváním. Tento tvůrčí proces údajně autorku velice baví. Aby mohla prostředí v knize popsat autenticky, strávila nějaký čas ve vagonu pro dobytek, ve kterém deportace probíhaly, a podívala se i do jedné ze sovětských věznic. Po rozhovorech s přeživšími zapracovala některé jejich konkrétní zážitky do děje knihy. Patří sem například poslední setkání mladé dívky s jejím otcem, který jí předal svůj snubní prsten, aby ho s matkou a bratrem mohli později prodat a peníze zužitkovali

[5] SEPETYS, Ruta. *V šedých tónech*. Přeložil Petr ELIÁŠ. V Praze: CooBoo, 2013. ISBN 978-80-7447-167-4
[6] KHLEVNIUK, Oleg V. *The History of the Gulag: From Collectivization to the Great Terror*. New Haven: Yale University Press, 2013. ISBN 978-0-300-20503-9

na nákup jídla. „*To bylo naposled, co jsem ho viděla*," říká Irena Valaityte-Spakauskiene. Svému bratrovi měla vzkázat, že je od této chvíle hlavou rodiny. Irenina matka se jednou zeptala jednoho ze strážných, proč je odvezli až na Sibiř, aby je postupně mořili prací a hladem. Strážný odpověděl „*Nepotřebujeme vaši smrt. Potřebujeme vaši bolest a utrpení*," což značí krutost celého režimu a těch, kteří se na něm podíleli. Ne všichni strážní však byli stejní. Několik dalších přeživších uvedlo historky o tom, jak jim někdo z NKVD tajně pomohl. To vnuklo autorce nápad k názvu románu, v anglickém originále nese název *Between Shades of Gray,* což bychom také mohli přeložit jako „mezi odstíny šedé" a právě tyto mezery mezi šedí a krutostí mohly občas nechat proudit do jejich životů trochu světla a lásky.[7]

Kniha *Sůl moře* je také inspirovaná autorčinou rodinnou historií. Potom, co její dědeček a otec emigrovali z Litvy, strávili devět let v uprchlických táborech v Německu. Otcova sestřenice také emigrovala, ale během své cesty za svobodou uvízla v jižním Prusku. Na konci druhé světové války se k Prusku blížila Rudá armáda a všem obyvatelům hrozilo velké nebezpečí. Hitler jim však zakázal z území utíkat, neboť by tím přiznal svou porážku. Pokyn k evakuaci vydal, až když bylo pro mnohé pozdě. Evakuační operace nesla název Hannibal a vojáci i civilisti při ní byli přepravováni na lodích přes Baltické moře. Jedna z lodí, která uprchlíky přepravovala, byla i loď *Wilhelm Gustloff*. Tato loď s kapacitou tisíc pět set osob měla na palubě deset tisíc lidí. Aby se do lodi všichni tito lidé vměstnali, byla z ní vystěhována většina nábytku, lidé dokonce cestovali namačkaní v podpalubí ve vypuštěném bazénu. V průběhu plavby však byla loď zasažena nepřátelskými torpédy a více než devět tisíc osob katastrofu nepřežilo.[8] Na palubě lodi měla být i sestřenice otce Ruty Sepetysové, zásahem osudu na ni však v osudný den nenastoupila. Právě ona Rutu poprosila, aby příběh sepsala. Výzkumem pro tuto knihu strávila tři roky. Navštívila Polsko a mluvila s potápěči, kteří vrak lodi viděli na vlastní oči. Čtyři hrdinové knihy *Sůl moře* vyprávějí o své cestě na její palubu a o tom, co je potkalo při jejím potápění.[9]

---

[7] Ruta Sepetys discusses her novel, Between Shades of Gray. *Vimeo*. Online. [cit. 2026-04-15]. Dostupné z: https://vimeo.com/12589530?signup=true. Kanál uživatele Penguin Young Readers Group.

[8] More Died On This WWII Ship Than On The Titanic And Lusitania Combined. National Public Radio [online]. 2024 [cit. 2026-04-05]. Dostupné z: https://www.npr.org/2016/02/17/466924137/more-died-on-this-wwii-ship-than on-the-titanic-and-lusitania-combined

[9] *Salt to the Sea*. Online. Ruta Sepetys: Seeker of lost stories. Dostupné z: https://rutasepetys.com/books/salt-to-the-sea/. [cit. 2026-04-15].

2.3 Didaktický potenciál literárních děl Ruty Sepetysové

Díla Ruty Sepetysové jsou vhodným materiálem pro literární interpretaci, kterou lze označit jako „*literárně-vědeckou disciplínu, jejímž předmětem je umělecký literární text a cílem co nejplnější pochopení a objasnění jeho významovosti a smyslu.*“[10] Nabízejí velké množství podnětů k zamyšlení a rozboru. Čtenáři při jejich četbě prožívají širokou škálu emocí a zároveň se dozvídají o méně známých historických událostech. „*Dvě četby jedné knihy nejsou nikdy totožné*“[11], prohlásil Tzvetan Todorov a je proto pochopitelné, že si z četby odnášíme různorodé dojmy. Knihy Ruty Sepetysové jsou plné rozporuplných momentů a morálně ambivalentních postav, což může sloužit jako vhodný podnět k diskuzi.

Její dílo často láká mladé čtenáře, kteří se ztotožní s hlavním hrdinou a kladou si otázky, jak by se asi chovali v jeho situaci a jestli by se jim podařilo přežít. Lidé museli pro vlastní přežití udělat leccos, jeden z přeživších vyprávěl Rutě Sepetysové historku o tom, jak jeho malý bratr zemřel. Vyrobili pro něj dřevěnou rakev a uložili ho před chatu. Druhý den jeho mrtvé tělo leželo na zemi bez rakve, někdo rakev použil jako dřevo na topení. „*Nebyl jste naštvaný*?“ zeptala se ho Sepetysová. „*Ruto, jak bych mohl být naštvaný? To dřevo mohlo zachránit život někoho jiného.*“[12] Právě tyto momenty nutí čtenáře přemýšlet nad lidským chováním v extrémních podmínkách. V kapitole zaměřené na motivy knihy jsou kladeny otázky, se kterými lze v hodinách pracovat.

Knihy, které Ruta Sepetysová píše, lze v rámci mezipředmětových vztahů propojit s výukou dějepisu a občanské výchovy, potažmo společenských věd. Ve vazbě na dějepis se můžeme zaměřit na vysvětlení historického kontextu románů. Spojení s občanskou výchovou lze navázat popisem vládnoucích režimů dané doby, zároveň se lze zabývat morálními dilematy a filosofickými otázkami.

[10] Lederbuchová, Ladislava. Literatura ve škole. Plzeň: ZČU, 2010. ISBN 978-80-7043-891- 6. str. 103.
[11] TODOROV, Tzvetan. Poetika prózy. 1. vyd. Praha: Triáda, 2000, s.12
[12] Ruta Sepetys discusses her novel, Between Shades of Gray. *Vimeo*. Online. [cit. 2026-04-15]. Dostupné z: https://vimeo.com/12589530?signup=true. Kanál uživatele Penguin Young Readers Group.

3. Vnitřní stavba díla *V šedých tónech*

3.1 Časoprostor

Děj románu začíná 14. června 1941 a zachycuje zhruba rok a tři čtvrtě dlouhé období do počátku jara 1943. Vyprávění začíná v druhém největším městě Litvy, zvaném Kaunas. Při transportu do pracovního tábora postavy projíždějí přes Vilnius do Běloruska a dále do Ruska, kde po překročení pohoří Ural končí v pracovním táboře Altaj. Tato cesta trvala čtyřicet dva dní. V pracovním táboře Altaj stráví vězni necelý rok, po kterém je čeká deportace dále na Sibiř. Druhý přesun trvá čtvrt roku. Po zastávce v táboře Makarov plují proti proudu řeky Angary na sever, odkud nákladními automobily dojedou do Ušť-Kutu, kde se nalodí na řeku Lenu, po které doplují do Jakutska. Z Jakutska pokračují za polární kruh k moři Laptěvů, aby se usadili v Trofimovsku, nedaleko Severního pólu. V tomto pracovním táboře sledujeme postavy zhruba půl roku – od září do přelomu února a března. Kniha obsahuje i krátký epilog z 25. dubna 1995, který se odehrává v Kaunasu, kde příběh začal. V epilogu je obsažen dopis hlavní hrdinky, který napsala 9. července 1954.

3.2 Kompozice

Slovo kompozice má svůj původ v latině, kde *compositio* znamená *složení* nebo *sestavení*. Kompozicí tedy přeneseně můžeme nazývat to, jak je literární dílo složeno z jednotlivých částí v celek. [13] Kniha *V šedých tónech* má celkem 287 stran a je rozdělena do tří oddílů s názvem *Zloději a šlapky*, *Mapy a hadi* a *Led a popel*. Jednotlivé části jsou podrobněji rozčleněny do osmdesáti pěti velmi krátkých kapitol (dvě až čtyři strany), které již žádný název nemají, jsou pouze očíslované. Taktéž odstavce v jednotlivých kapitolách jsou spíše kratšího rozsahu. Autorka nevyužívá rozsáhlých popisných pasáží, zaměřuje se spíše na dějovost románu a emoce hlavních postav. V závěru knihy se nachází epilog, poznámka autorky a poděkování.

V knize se střídá chronologická a retrospektivní kompozice. Chronologická kompozice vychází z řeckých slov *chronos – čas* a *logos – slovo*. Je to tedy metoda, která nám události popisuje tak, jak po sobě následují. Retrospektivní kompozice získala svůj název odvozením od latinských slov *retro*, neboli *zpět* či *dozadu* a *spectare* neboli *dívat se*. Autor v ní porušuje časovou posloupnost a vrací se k věcem minulým, ohlíží se dozadu.[14] Retrospektivní pasáže

[13] VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd). *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 179.
[14] Tamtéž, s. 180.

jsou v knize graficky zvýrazněny kurzívou. Tyto pasáže jsou vždy vloženy do jinak chronologicky řazeného textu. Jedná se o vzpomínky, které jsou významově provázány se současným okamžikem v ději, evokovala je nějaká přítomná událost. Současnost je vždy k retrospektivní vsuvce silně kontrastní a zvýrazňuje odlišnost života před deportací na Sibiř a po ní. V retrospektivních částech si hrdinka též uvědomuje, jak byly některé momenty v minulosti důležité a ovlivnily její současnost.

Dílo je napsáno v ich-formě, vypravěčem je hlavní hrdinka knihy. Jedná se o vypravěče personálního, sledujeme to, co hlavní hrdinka prožívá a co se odehrává v jejím nitru. Informace o ostatních postavách získáváme pouze zprostředkovaně. Hlavní hrdinka svůj příběh vypráví v minulém čase.

3.3 Jazyková rovina

Autorka poměrně jednoduše vypráví o složitém tématu. Dílo se řadí do kategorie *Young adult*, určené především pro mladší čtenáře, ale těší se i mnoha příznivcům z řad dospělých. S ohledem na předpokládaný věk čtenářů není jazyková rovina nijak zvlášť komplikovaná. Dílo je napsáno spisovným jazykem, obsahuje spíše kratší věty a souvětí a velké množství přímé řeči. Díky této větné struktuře dílo plyne svižně a zkušený čtenář jej přečte za krátkou dobu. Pro dokreslení atmosféry autorka v přímé řeči využívá i ruštinu, jedná se však pouze o jednotlivá slova a hesla (např.: *davaj, svinja, niet, krasivaja*). V přímé řeči se občasně vyskytují také vulgarismy, převážně se jedná o nadávky pronesené ze strany sovětských důstojníků k jejich vězňům (např.: *buržoazní svině, svině fašistický*). V knize se vyskytují i termíny typické pro prostředí, v němž se děj odehrává (např.: *gulag, kolchoz*). V textu je zastoupena i zkratka NKVD, která označuje sovětskou vnitrostátní policii.

3.4 Postavy

Postava je obrazem člověka v literárním díle.[15] Téměř všechny postavy vyskytující se v díle jsou fiktivní. Jediná reálně žijící postava, která zasáhne do děje, je doktor Samodurov *„ten skutečně přijel za polární kruh a včas zachránil spoustu životů.“*[16] Další skutečně žijící osoby vyskytující se v knize jsou Josif Vissarionovič Stalin a Adolf Hitler, tito však nevystupují jako literární postavy, jsou pouze zmiňováni v historickém kontextu doby. V souvislosti

[15] LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie. Praha: Nakladatelství H & H, 2002, s. 107, 282-284.
[16] SEPETYS, Ruta. *V šedých tónech*. Přeložil Petr ELIÁŠ. V Praze: CooBoo, 2013. ISBN 978-80-7447-167-4, s. 283.

s odkazem na jiné literární dílo autorka zmiňuje Charlese Dickense (*Kronika Pickwikova klubu* a *Dombey a syn*). Často je zmiňován i norský malíř Edvard Munch.

3.4.1 Lina Vilkasová

Patnáctiletá Lina Vilkasová je hlavní hrdinkou a zároveň též vypravěčkou románu *V šedých tónech*. Lina je velmi výrazná osobnost s vyhraněnými názory. Je vášnivá – miluje i nenávidí s vervou a nebojí se to projevit: „*Jděte od ní! Nesahejte na ni. Nenávidím vás. Slyšíte mě? NENÁVIDÍM VÁS!*“[17], křičela na strážného, když sahal na její matku. Jedná se o talentovanou umělkyni, která má jedinečný styl tvorby. Kreslení jí pomáhá vyrovnávat se s těžkými situacemi, které v životě prožívá, často však jeho tvorbou riskuje, neboť zaznamenává momenty, které by někteří před světem chtěli radši nechat skryté.

Lina v díle projevila velkou dávku odvahy a zodpovědnosti, zejména při péči o svého mladšího bratra. Dokáže být velmi tvrdohlavá a rychle si o lidech vyvozuje závěry. Pokud ji někdo rozzlobí nebo jí ublíží, je schopna jej bez váhání okřiknout „*Jste zrádce! A ubožák*,“[18] zvolala na plešatého muže, když zjistila, že je ještě v Litvě pomáhal udat. Neznamená to však, že neumí být citlivá, ba právě naopak. Cítí v sobě potřebu pomáhat slabším, například malé holčičce Janině, se kterou se seznámí ve vlaku. Je pro ni oporou ve chvílích, kdy její vlastní matka přichází o rozum a sílu.

Pro Linu je nejdůležitější její rodina. Ve svých rodičích Lina spatřuje nepopiratelnou autoritu, kterou vždy respektuje. Zejména ke svému otci Lina s úctou vzhlíží „*Zastesklo se mi po tatínkovi. Ten by věděl, koho se můžeme zeptat a od koho se máme držet dál*.“[19] Blízko má také ke své sestřenici Joaně, kterou označuje za svou nejbližší kamarádku. Bohužel od jednoho ze spoluvězňů zjistí, že právě Joana a její rodina, které Linin otec pomáhal při útěku ze země, jsou pravděpodobně důvodem jejich uvěznění. Zpočátku se na ni za to hněvá „*Za Joaninu svobodu jsem zaplatila tou svojí.* (…) *Vzteky se to ve mně vařilo. Bylo to tak nefér*.“[20], ale s pomocí matky si rychle uvědomí, že Joana za to nemůže a že pravděpodobně o ničem až do poslední chvíle nevěděla. Když se na situaci podívá s odstupem a racionálně, nalezne v sobě odpuštění.

[17] Tamtéž, s. 249.
[18] Tamtéž, s. 267.
[19] Tamtéž, s. 125.
[20] Tamtéž, s. 242 a s. 245.

V průběhu celého románu Lina prokazuje svou odolnost a vnitřní sílu. Téměř nikdy neztrácí naději a je přesvědčena o tom, že chce žít. Krátce po smrti matky se v tom opět utvrzuje: „*Je těžší umřít, nebo být ten, který přežil? Bylo mi šestnáct, sirotek na Sibiři, ale tohle jsem věděla. Zrovna o tomhle jsem nikdy nepochybovala. Chtěla jsem žít. Chtěla jsem vidět brášku dospět. Chtěla jsem znovu vidět Litvu. (…) Chtěla jsem si přivonět ke konvalinkám pod oknem. Chtěla jsem malovat venku na louce. (…) Odsud ze Sibiře mohly vzejít pouze dvě věci. Úspěch, tedy přežití, nebo neúspěch, tedy smrt. Chtěla jsem žít. Chtěla jsem přežít.*“[21] Její postava slouží ke ztotožnění se s mladým čtenářem cílové skupiny. Je dobrým morálním vzorem a pomáhá k uvědomění si, které věci jsou v životě opravdu důležité a jaké hodnoty bychom měli ctít.

3.4.2 Jonas Vilkas

Jonas je mladší bratr Liny a ačkoli je mu na počátku románu pouhých deset let, projevuje se jako nesmírně houževnatá osobnost, která svůj osud nese statečně. Na celou situaci se, možná právě i díky svému nízkému věku, rychle adaptuje a mnohokrát projeví odvahu a kreativitu, když se aktivně podílí na péči o svou rodinu v boji o přežití. Myslí na otcova slova, že po dobu jeho nepřítomnosti musí zastoupit pozici hlavy rodiny. Jonase si lidé v jeho okolí vždy velmi rychle oblíbí, částečně tomu tak je díky jeho dětské bezprostřednosti, hlavně však kvůli jeho laskavé a milé povaze. Je v mnoha ohledech podobný své matce.

Jonasova postava je symbolem ztraceného dětství. Byl nucen rychle dospět, zapojit se do pracovního nasazení a neukazovat své slabé stránky. To se mu daří, ale občas jeho křehkost a bezbrannost vystoupí na povrch, čehož si po smrti jejich matky všimla i Lina: „*Najednou vypadal na svůj věk, zranitelný. Ne jako mladý muž, který se pere za svou rodinu a z knížek si balí cigarety, ale jako malý kluk, který vběhl ke mně do pokoje tu noc, co nás sebrali.*“[22] Stejně jako Lina, je i Jonas rozhodnut, že chce přežít a vrátit se do Litvy.

3.4.3 Jelena Vilkasová

Jelena je matka Liny a Jonase Vilkasových a je jednou z nejvýraznějších postav celé knihy. Je vzorem lidskosti a důstojnosti. V době deportace je jí okolo třiceti pěti let. V knize je několikrát opěvována její vnější krása – zářivý úsměv, lesklé blond vlasy a okouzlující postava – mnohem důležitější je však její vnitřní krása. Jelena je inteligentní a vzdělaná žena, která díky

[21] Tamtéž, s. 265.
[22] Tamtéž, s. 250.

studiu v Moskvě hovoří plynně rusky, což jim mnoho situací značně ulehčilo. Tak jako téměř každá matka, Jelena své děti miluje a za záchranu jejich života je schopna obětovat cokoli. Tajně si odpírá své příděly chleba a dává je Lině a Jonasovi, což byl jeden z faktorů, který se podepsal na její smrti.

Jelena je nesmírně silná žena, která vždy ctí své morální zásady a je etickým vzorem i pro některé ze spoluvězňů. Ke svému okolí je laskavá, pokud je to jen trochu možné, s každým se vždy rozdělí a nabídne pomocnou ruku. Při cestě na Altaj ze svých úspor tajně nakoupila pro celý vagon jídlo, i když pro ni byl tento krok velmi riskantní. Snaží se za všech okolností zachovat klidnou mysl a optimismus a vede k tomu i své děti. Je pro ni důležité, aby si ve všech situacích zachovala integritu a neprojevila svou slabost. Umí se těšit z maličkostí. Pro spoustu dalších postav v knize je inspirací a oporou.

3.4.4 Kostas Vilkas

Tuto postavu čtenáři poznávají zejména skrze retrospektivní pasáže a myšlenky hlavní hrdinky. V knize nemá mnoho prostoru, přesto je však významná. Kostas, manžel Jeleny a otec Liny a Jonase, je univerzitním profesorem se zájmem o politiku. S předstihem si uvědomuje, jaké nebezpečí jeho rodině a celé Litvě hrozí, bohužel však spolu se svými nejbližšími nedokáže utéct včas. Kostas se zapojuje do pomoci lidem usilujícím o emigraci, což je důvodem k odsouzení nejen jeho, ale i jeho rodiny. Lina svého otce vnímá jako autoritu a vzhlíží k němu. Často její představy o něm působí až idylicky, věří, že bude schopen je z jejich situace zachránit. Vyobrazuje ho jako muže, který si vždy ví rady a je velmi chytrý. V hlavní části příběhu vystupuje pouze jednou, i za tuto krátkou chvíli se však stihne pozitivně projevit jeho charakter. Snaží se svým dětem pomoct, předat jim důležité hodnoty a rozloučit se s nimi. Z jeho jednání je vidět, že život jeho rodiny je pro něj přednější než ten vlastní. Pravděpodobně si uvědomuje, že do gulagu jede zemřít.

3.4.5 Andrius Arvydas

Sedmnáctiletý mladík, kterého jeho matka od přiřazení k dospělým mužům zachránila tím, že tvrdila, že je mentálně zaostalý. Andrius svou matku vnímá jako slabou a křehkou a má tendenci ji ochraňovat. Zároveň se cítí provinile za to, že ona musí zachraňovat jeho. Ochranářský postoj zaujme i vůči Lině a Jonasovi, který v něm spatřuje svůj vzor, a dokonce mu částečně vděčí za záchranu života. Andrius je vyobrazován jako pohledný rebel s hlavou plnou vlnitých kadeří, který se nebojí riskovat. Zpočátku působí uzavřeně, až arogantně, ale při

bližším seznámením s postavou odhalujeme i jeho další stránky. Zjišťujeme, že se jedná o citlivého a vnímavého hocha, kterému záleží na jeho blízkých. Pro rodinu Vilkasových je velkou oporou. V důležitých chvílích dodává Lině kuráž a dokáže pozvednout morálku celé skupiny.

3.4.6 Nikolaj Kretskij

Důstojník Kretskij je demonstrace toho, že lidské jednání není jen černé, nebo bílé. Ačkoli stojí na straně těch, kteří na nevinných obětech páchají zvěrstva a sám se jich aktivně účastní, můžeme v něm občas zahlédnout i jeho lidskou stránku. Mnohokrát lidem v táboře tajně pomohl, před ostatními kolegy to však nemůže přiznat. Právě on je ten, kdo do tábora v Trofimovsku pozve inspekci a doktora Samodurova a zachrání tak mnoho lidí před jistou smrtí. Uvědomuje si, čeho se dopouští a ničí ho to, a tak se svůj žal snaží utopit v alkoholu. Navzdory tomu, že má pár světlých momentů, rozhodně ho nelze označit za kladnou postavu. Nutí nás však přemýšlet o tom, jestli i ti, kteří konají hrozné činy, dokážou být v jádru dobří.

Tuto dobrotu v něm spatřuje zejména Jelena a snaží se ji ukázat i Lině, ta ho ale z principu nedokáže přestat nenávidět. Jednou mezi ženami dojde k potyčce, Jelena se na Linu ostře utrhne „*Nevíme to. Slyšíš mě? Nevíme, co je zač. Je to kluk. Jenom kluk. (...) A já s ním nespím. Co si to dovoluješ, něco takového si myslet.*“[23] Na konci příběhu je s ním i Lina schopná soucítit, když ho po rozhovoru jejich rozhovoru uvidí plakat „*Mohla jsem se mu vysmát, házet po něm dřevo, plivnout mu do tváře. Ten člověk po mně házel odpadky a ponižoval mě. Přece jsem ho nenáviděla, ne? Měla jsem se obrátit a odejít. Mělo mi z toho být dobře. Ale nebylo. Zvuk jeho pláče mě fyzicky bolel. Co to se mnou je*?“[24]

3.4.7 Pan Stalas

Pan Stalas je další z rozporuplných postav, nejčastěji je o něm referováno jako o „*plešatém muži*“ či „*plešatci*“. Mrzoutský a cynický muž je spoustě lidem v jeho okolí nepříjemný. Má vždy připravenou nějakou kousavou poznámku a bez příkras říká, co si myslí, často za účelem ublížit. Tvrdí, že se chce od skupiny oddělit a nemít s nikým nic společného, ale neumí být sám a uvědomuje si, že by bez Jeleniny pomoci dávno zemřel. Uvnitř ho sžírá strašlivé tajemství, které se dozvíme až ke konci knihy. Právě on je ten, který velkou část postav pomáhal ještě v Litvě udat. Policie ho požádala o vytvoření seznamu podle zaměstnání, „*Měl*

[23] Tamtéž, s. 218.
[24] Tamtéž, s. 272.

jsem vypsat učitele, právníky a vojáky, kteří bydleli v okolí.“[25] Sice si později tento čin rozmyslel, ale už bylo pozdě. Často tvrdí, že chce umřít, ale chová se zbaběle a o svůj život se až úzkostlivě bojí. Tak jako Kretskij, má i tento stařík své světlé momenty, které nás nutí jeho charakter posuzovat komplexně.

3.5 Děj

„*Zatkli mě v noční košili*.“[26], tak zní úvodní věta románu *V šedých tónech*. Ačkoli se jedná o krátkou větu, je velmi sugestivní a úderná. Naznačuje nám nečekanost celé situace a vyvolává ve čtenáři zvědavost. Děj začíná večer 14. června 1941, když do domu hlavní hrdinky Liny a její rodiny vtrhne vnitrostátní policie zvaná NKVD. Sověti anektovali pobaltské státy a nyní se snaží zbavit všech, kteří jejich režimu nevyhovují. Lina, její matka Jelena a mladší bratr Jonas mají dvacet minut na to, aby se sbalili na cestu, o jejímž cíli nemají ani nejmenší tušení.

Z domu jsou odvlečeni do nákladního auta, ve kterém již čekají ostatní vězni. Některé z těchto lidí Lina poznává – například postarší učitelku paní Grybasovou nebo knihovnici paní Rimasovou. Pár dalších lidí je jí povědomých, patří mezi ně například lidé, se kterými její otec občas mluvil na ulici nebo kteří bydleli v okolí. To, kde se její otec momentálně nachází, je pro Linu nejdůležitější otázkou. Toho dne se nevrátil z práce na univerzitě, kde je děkanem, což značí, že byl pravděpodobně zatčen před nimi. Hned v úvodních stránkách knihy se setkáváme s nesmírnou krutostí, se kterou příslušníci NKVD s lidmi zacházejí. Po několikahodinovém čekání před nemocnicí do auta nastupuje bosá a zakrvácená žena jménem Ona, která právě porodila a s ní i její čerstvě narozené miminko. „*Děťátko tiše zaplakalo a drobounkými pěstičkami zabušilo do vzduchu. Jeho boj o život začal*.“[27]

Celá skupina lidí je převezena na nádraží na venkově, kde se připojí k tisícům dalších lidí čekajících na deportaci. Na nádraží se nějaký voják pokusí Jonase od jeho rodiny oddělit a přiřadit ho k mužům, Jelena naštěstí hovoří plynně rusky a podaří se jí ho uplatit. Jsou nuceni nastoupit do vagonu určeného pro převoz dobytka, kde se jich ve stísněném prostoru mačká celkem čtyřicet šest. Mezi těmito lidmi je i Andrius, chlapec o dva roky starší než Lina, se kterým si její bratr a posléze i ona poměrně rychle zformují silné pouto. Těmto třem dětem se v noci podaří proklouznout dírou ve vagonu ven a vyrazí hledat své otce. Lině a Jonasovi se to podaří, tatínek jim předá svůj snubní prsten, nějaké oblečení a kus šunky, kterou měl u sebe.

[25] Tamtéž, s. 264.
[26] Tamtéž, s. 9.
[27] Tamtéž, s. 21.

Je to jeho poslední pokus, jak se o rodinu postarat. Vnukne Lině nápad, jak mu může pomoct je později najít *„Můžeš mi pomoct tě najít. Poznám tě… stejně jako ty poznáš Muncha. Ale musíš být opatrná.“*[28] Poté se děti vrátí do svého vagonu, po cestě na Sibiř se jejich vagon od vagonu mužů oddělí a jejich osudy už se nikdy neprotnou.

Cesta na Sibiř je velmi náročná a v tragických podmínkách zemře mnoho lidí. Po čtyřiceti dvou dnech putování dorazí do Altajské oblasti. Jsou vysazeni z vlaku a ve svých skupinách čekají na trávě. Přijíždějí muži s koňskými povozy, z odposlechnutých rozhovorů Jelena se zděšením zjistí, že jsou právě prodáváni. Linina skupina zůstane jako poslední a nikdo si je nekoupí. Strážní je proto odvezou vykoupat a odvšivit a převezou je do areálu obrovského statku, kde je každému jednotlivci či rodině přidělena chatrč, ve které musejí spolu s altajskými obyvateli bydlet a pracovat.

Krátce po příjezdu nabídne velitel tábora Jeleně administrativní pozici překladatelky, která by ale zároveň obnášela povinnost na ostatní vězně v kolchozu donášet. Jelena striktně odmítne. *„Černé svědomí mi za tu trochu jídla nestojí. (…) Jen si představ, co by po mně chtěli. A co by se mohlo stát ostatním. Takovou tíhu na duši nepotřebuju. Vydržím to jako všichni ostatní.“*[29] Je proto spolu s Linou a paní Rimasovou potrestána prací venku, při které musí kopat díry, které budou pravděpodobně sloužit jako hroby. Po pár dnech jsou přeřazeny k ostatním ženám na pěstování řepy. Jonas musí, navzdory svému nízkému věku, také pracovat. Strážní ho přiřadí na výrobu bot s altajskými ženami, které si ho rychle oblíbí a pomohou mu ze zbytků kůží ušít kvalitní boty pro jeho rodinu.

Podmínky v pracovním táboře jsou příšerné, jediným přídělem potravin na den je třicet deka suchého chleba, na který mají nárok pouze při splnění pracovní kvóty. Ostatní jídlo si lidé zkouší ukrást, nebo se dokonce živí odpadky, mnohé tyto snahy stojí život. V kolchozu není dostupná ani základní zdravotní péče a hygienické podmínky jsou strašné. Mimo fyzických trestů všichni zažívají i psychický teror a strach. Přes den tvrdě pracují a v noci na ně strážní naléhají, aby podepsali rozsudek odsuzující ke dvaceti pěti letům nucených prací na Sibiři. Někteří časem podlehnou, neboť jim to přinese určité výhody, ale Jelena po celou dobu podpis odmítá, neboť tvrdí, že není zločinec a ničím se proti státu neprovinila. Jonas i Lina toto její rozhodnutí akceptují a na matku s podepsáním nenaléhají.

[28] Tamtéž, s. 41.
[29] Tamtéž, s. 104.

Většina vězňů, kteří byli deportováni ve společném vagonu, se snaží držet pohromadě. Vedou dlouhé debaty o domově, dodávají si víru a naději a v těžkých chvílích se snaží si navzájem pomáhat. Nelze však zapomínat na to, že pro každého z nich je na prvním místě jeho vlastní život a s postupem času se počáteční štědrost vytrácí. Mimo tuto soudržnou skupinu se nachází Andrius a jeho matka, kteří bydlí ve velitelské budově a mají zvláštní zacházení. Lina za to na Andriuse pohlíží skrze prsty, neboť si myslí, že jeho matka souhlasila s tím, že budou na zbytek skupiny donášet. Jednou mezi nimi dojde k otevřené potyčce, při níž Andrius uvede věci na pravou míru „… *Protože jí pohrozili, že jestli s nimi nebude spát, tak mě zabijou. A až je omrzí, stejně to možná udělají. Tak jak by ti bylo, Lino, kdyby jim tvoje matka musela dělat štětku, aby ti zachránila život? (…) Netušíš, jak moc se nenávidím, že kvůli mně matka takhle trpí. Jak každý den přemýšlím, že bych se zabil, aby byla matka volná. Ale místo toho se s matou snažíme toho neštěstí využít, aby ostatní přežili*.“[30] Ještě nějakou dobu potom se Andrius s Linou odmítá bavit. Napětí mezi nimi poleví až v momentě, kdy Jonas onemocní kurdějemi a je na pokraji smrti. Andrius ho zachrání tím, že pro něj ukradne plechovku rajčat a pomáhá o něj pečovat až do úplného uzdravení.

Většina zážitků je špatných, ale i v těchto chvílích dokáží hrdinové prožívat relativně šťastné chvíle. Například když se někomu podaří získat dopis od známých v Litvě nebo když se na Štědrý večer všichni sejdou, rozdělí se o své jídlo a vzpomínají na Vánoce doma. Vztah mezi Andriusem a Linou pomalu přerůstá v lásku, což oběma dodává sílu žít dál. V březnu dokonce Jonas s matkou a Andriusem pro Linu uspořádají tajnou oslavu narozenin, kde jako dárek dostane blok a špalíček tužky. Andrius má pro ni ještě speciální dárek, knihu od Charlese Dickense, do které jí vepsal tajné vzkazy a která se pro ni stane jednou z nejcennějších věcí, které má s sebou.

Krásné chvíle však v táboře nikdy netrvají dlouho, na jaře přijde informace, že někteří vězni budou přesunuti jinam, neznámo kam. Mezi těmi, kterých se přesun týká, je i Lina s rodinou. Adrius a jeho matka zůstávají v táboře, toto odloučení je pro mladé milence zdrcující. Druhý přesun je pro všechny zúčastněné náročnější než první, neboť jsou po necelém roce věznění zesláblí a vyčerpaní. Přepravují se nejprve vlakem, poté přes řeku na člunech. Cesta je zdlouhavá a jsou v ní několikatýdenní prostoje, ve kterých se čeká na čluny nebo na zásoby. Panika mezi lidmi narůstá, protože nikdo netuší, kam je převážejí. Snaží se držet naděje, že je vezou do Ameriky, ta je však planá.

[30] Tamtéž, s. 133.

Po více než čtvrt roce dorazí k moři Laptěvů nedaleko Severního pólu. Tábor v Trofimovsku se musel celý od základů vybudovat, zpočátku to byla jen polární pustina. Budovy pro důstojníky NKVD muži staví z dovezeného materiálu a cihel, své jurty si vězni musí postavit z materiálu, který najdou. Když se jim po čtrnácti dnech podaří chatrč postavit, Lina ji zhodnotí takto „*Nebyl to dům, ale hnojiště, pár polen pomazaných blátem, pískem a mechem. Vypadalo to jako něco, co si z hlíny postaví malé děcko. A my v tom museli žít. Muži dostavěli kasárna a pekárnu pro NKVD. Byly to pořádné cihlové domy s kamny nebo krbem v každé místnosti. (…) A my jsme měli přežít arktickou zimu v chajdě z hlíny? Ne, oni nečekali, že ji přežijeme.*“[31]

Když zrovna nezuřily sněhové bouře, všichni pracovali, aby si zasloužili příděl jídla. V listopadu s příchodem zimy začíná Jelena postupně chátrat. Poslední kapkou pro ni bylo, když se od Kretského dozvěděla, že byl její manžel Kostas zastřelen v gulagu v Krasnojarsku. Do Vánoc se ještě snaží bojovat, ale postupně není schopná chodit do práce a postarat se o sebe. Lina s Jonasem se ji snaží zachránit, shánějí jídlo a léky, jejich snahy jsou ale marné. Pátého ledna Jelena umírá a Lina s Jonasem se stávají sirotky, opuštěnými v arktické pustině. Většina mrtvých těl se hází do masového hrobu, Lina a Jonas ale trvají na tom, že matku pohřbí na nějakém krásném místě, které si budou pamatovat. Paní Rimasová a jejich nejbližší přátelé jim pomohou toto přání splnit, neboť všichni měli Jelenu velice rádi a mnozí jí vděčili za pomoc či dokonce záchranu života. Když Jelenu chystají k uložení do rakve, zjistí, že měla celou dobu v kufru jedno čisté oblečení pro sebe i pro manžela. „*Matka mrzla, mohla si to všechno klidně vzít na sebe. Jenže ona se chtěla do Litvy vrátit v čistém.*“[32] Tento fakt ukazuje, jak moc si zakládala na své důstojnosti a přála si vrátit se domů.

Lina si uvědomuje, že starost o mladšího bratra už spočívá pouze na ní. Je rozhodnuta, že chce přežít a vrátit se do Litvy. V únoru se ale jejich situace ještě zhorší, Jonas má opět příznaky kurdějí a táborem řádí tyfus. Když už i Lina začíná ztrácet naději, stane se zázrak. Do tábora dorazí z inspekce doktor Samodurov, který Jonase a pár dalších dokáže zachránit. Podaří se mu dokonce Lině vnuknout trochu naděje, když jí vypráví historku o akordeonistovi, který byl ve spisech označen za mrtvého a on ho o pár měsíců později potkal v jiném gulagu. Lina doufá, že něco podobného se mohlo stát i s jejich otcem. S přicházejícím jarem se Lině vrací i optimismus „*A pak jsem to uviděla. V šedých tónech na horizontu se objevil uzounký zlatý*

[31] Tamtéž, s. 231.
[32] Tamtéž, s. 266.

proužek. Dívala jsem se na jantarovou stužku světla a usmívala se. Slunce je zase tady. Zavřela jsem oči. Cítila jsem, že se k mně blíží Andrius.“[33]

Zde základní linka příběhu končí. V krátkém epilogu z roku 1995 dělníci při výkopu na stavbě objeví dřevěnou krabičku, ve které je sklenice plná papírů. Jedním z nich je dopis, který Lina napsala po návratu ze Sibiře v roce 1954. Z něj zjišťujeme, že ona, Jonas i Andrius, se po dvanácti letech věznění vrátili do Litvy. Láska Liny a Andriuse byla natolik silná, že se z nich stali manželé. Bohužel o hrůzách, které prožili, mají pod pohrůžkou smrti zakázáno mluvit. Tuto časovou schránku plnou Lininých kreseb proto do země ukládají v naději, že ji v budoucnu najde někdo, kdo se nebude bát šířit pravdu.

3.6 Motivy

Tato kapitola je zaměřena na představení hlavních motivů vyskytujících se v díle a jejich potenciální využití ve výuce. Motiv je základní jednotkou tematické výstavby textu, nelze ho dále rozdělit.[34] Ke každému motivu jsou doplněny buď otázky vhodné k diskusi, nebo témata, ke kterým by bylo možné poskytnout další výklad.

3.6.1 Motiv útlaku a totality

Román čtenářům přibližuje krutost sovětského režimu nejen za druhé světové války. V díle se setkáváme s hrůzami, které tehdejší režim páchal na nevinných obětech. Jedná se o vhodné téma k rozvoji mezipředmětových vztahů s dějepisem. Ačkoliv se jedná o beletrický text, opírá se o historická fakta.

Motiv útlaku a totality je v díle všudypřítomný a tvoří hlavní rámec příběhu. Lina, její rodina a mnoho dalších postav v knize je deportováno bez náležitého soudního procesu a nemají možnost odvolání. Toto poukazuje na absurditu a brutalitu režimu, který v té době panoval. Jednotlivci rozhodují o osudech statisíců lidí, kteří jsou pod hrozbou ztráty života nuceni se přizpůsobit. Totalitní režim znamená pro své odpůrce naprostou ztrátu základních lidských práv a svobod. Toto téma je vhodné s žáky v hodinách rozebírat, abychom mohli v budoucnu podobným situacím zabránit.

Vhodné otázky k diskusi mohou být např.: *Co pro vás znamená svoboda? Co můžeme udělat pro to, aby byla svoboda v naší zemi zachována? Proč je důležité ověřovat si informace*

[33] Tamtéž, s. 279.
[34] LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie. Praha: Nakladatelství H & H, 2002, s. 200.

a odhalovat propagandu? Myslíte si, že je momentálně svoboda v naší zemi ohrožena? V jakém období naší historie nebyl náš stát svobodný? Znáte jiné státy, které čelily nebo momentálně čelí totalitnímu režimu? V diskuzi se snažíme žáky upozornit na to, že svoboda je křehká a že cesta k její ztrátě nemusí být vůbec dlouhá. Je vhodné je varovat před vlnou dezinformací, které se ve společnosti šíří a jejichž tvorba je díky moderním technologiím snazší než kdy dříve. Pomocí návodných otázek se dostaneme k tématu německé a následně sovětské okupace a komunistického režimu v tehdejším Československu. Žáci mohou diskutovat také o současných státech s omezenou mírou politických a občanských svobod.

3.6.2 Motiv rodiny a domova

Rodina a vzpomínky na Litvu mají v románu klíčovou roli. Postavy si uvědomují, že rodina je to jediné, co jim v těžkých chvílích zůstává a je to opora, na kterou se mohou spolehnout. Rodina je symbolem lásky, bezpečí a stability. Pro všechny postavy je také důležitá rodná Litva, která pro ně představuje určitý stupeň identity a je symbolem domova. Vzpomínky na domov a na Litvu jim v těžkých dobách dodávají sílu. „*Přežijeme to. Slyšíš mě? Vrátíme se domů. Neumřeme tady. Vrátíme se domů, budeme zase bydlet v našem domě a spát v našich postelích s peřinami. Slibuju. Jasné?*“[35] naléhá Lina na Jonase, když se mu po smrti matky vrátily kurděje.

Motiv domova působí vzhledem k prostředí v gulagu kontrastně. Stejnou roli mají vzpomínky na výtečná jídla, o kterých si hrdinové vyprávějí, zatímco žvýkají suchý chleba. Vzpomínky pro Linu tvoří útočiště před vnějším světem.

S žáky lze diskutovat o jejich vlastních zkušenostech: *Na koho se v životě můžete spolehnout? Pomohla vám někdy v těžké situaci vaše rodina? Koho můžeme označit za svoji rodinu?* Je nutné pamatovat na to, že pro některé žáky může být toto téma citlivé. Je vhodné předem alespoň okrajově znát rodinnou situaci jednotlivých žáků. Lze zmínit také motiv přátelství, neboť přátelé jsou rodina, kterou si volíme sami.

3.6.3 Motiv naděje a víry

Motiv naděje je jedním z nejlépe zpracovaných témat knihy. Není podáván lacině, ale je vpředen do hluboké vnitřní síly, která se projevuje v každodenních gestech. Naděje je to, co

[35] SEPETYS, Ruta. *V šedých tónech*. Přeložil Petr ELIÁŠ. V Praze: CooBoo, 2013. ISBN 978-80-7447-167-4, s. 273.

jednotlivé postavy povzbuzuje vstát a jít dál. Věří, že tato nespravedlnost musí jednou skončit a že existuje cesta ven.

Ztělesněním naděje je Linina matka Jelena, která je laskavá a je ochotná pomoci i těm, kteří si to na první pohled nezaslouží. Je pro své okolí oporou a v rozhovorech s ní nacházejí ostatní lidé optimismus. Když na ně velitel Komorov naléhal, aby podepsali, že jsou zločinci a souhlasí s odsouzením na dvacet pět let nucených prací, byla právě Jelena vůdkyní nenásilného odporu. Motivovala ostatní lidi k tomu, aby rozsudek nepodepisovali, neboť oni zločinci nejsou. Dlouhou dobu odolávali všichni, ale postupně jim noci beze spánku začaly ubírat naději, že mohou odolat. Jelena se je snažila přesvědčit, aby se nenechali zlomit. „*Ráno cestou na pole jsem odhadovala, kdo podepíše další. Tváře těch lidí zpívaly píseň porážky. Matka to taky viděla. Vždycky si s nimi povídala a pracovala někde poblíž a snažila se jim dodat sílu. Někdy to zabralo. Často ale ne*.“ [36] Linina matka v průběhu románu nepřestává zdůrazňovat, že se nesmí vzdávat a musejí jít dál. Snaží se na každé situaci najít něco dobrého. Při práci pobízí Linu a ostatní ženy k tomu, aby si povídaly. „*Máma říkala, že nám bude čas rychleji ubíhat, když budeme mluvit o věcech, které máme rády. Prý nám to dá sílu*.“ [37]

Lina spatřuje naději ve svých kresbách. Věří, že zvládnou doputovat k jejímu otci a že se mu podaří je podle zašifrovaných zpráv najít a zachránit. V závěru pak spatřuje naději v historce doktora Samodurova. Věří, že by její otec mohl být někde na živu. Po tom, co se vrátí do Litvy, zase vkládá víru do časové schránky, kterou zakope do země. Věří, že její kresby vyvolají v lidech soucit a přimějí je jednat proti nespravedlnostem.

Otázky, které by mohly být vhodným námětem k diskuzi o naději a víře: *Myslíte si, že si může člověk naději uchovat, i když vše ostatní ztratil? Jakou podobu může naděje mít? Jakou roli v přežití hraje naděje v díle V šedých tónech? V čem spočívá rozdíl mezi nadějí a naivitou? Může být naděje „nakažlivá“?* Je důležité zkusit odhalit rozdíl mezi nadějí a naivitou. Naděje se dá chápat jako vnitřní víra, že se věci mohou zlepšit, která ale počítá s realitou a hledá cesty skrze ni. Na druhé straně naivita tato fakta přehlíží a jen slepě věří. Určitou naivitu lze v díle spatřovat u Liny, která věří, že její otec dostane zašifrovanou zprávu, dokáže utéct, dostane se k ní a všechny je zachrání. Některé z těchto otázek jsou vhodné pro závěrečnou reflexi, je možné je vztáhnout i osobně na jednotlivé žáky: *Co ti pomáhá uchovat si naději v těžkých situacích?*

[36] Tamtéž, s. 138.
[37] Tamtéž, s. 125.

3.6.4 Motiv svědomí a viny

Svědomí je takzvaný morální kompas, který nám pomáhá rozlišovat mezi dobrem a zlem. Každý z nás se ve svém jednání řídí podle svých individuálních hodnot a hranic, které se od hranic ostatních lidí mohou odlišovat. Co je pro jednoho člověka nemorální, může být pro jiného v pořádku. Jsou však určité hodnoty, které jako společnost univerzálně sdílíme. Svědomí je schopné v nás vyvolávat pocity viny nebo naopak hrdosti. Mnohé postavy v knize bojují s výčitkami svědomí za své činy.

Jednou z těchto postav je například Andrius, který nese výčitky svědomí za to, co pro něj jeho matka musí podstupovat. I paní Arvydasová si pravděpodobně vyčítá, že musí být nevěrná svému manželovi, aby zachránila život jejich syna. Čtenář musí individuálně posoudit, jestli je jejich chování v této situaci omluvitelné. Oni sami se snaží vykoupit své svědomí tím, že této situace využívají pro prospěch druhých – dělí se s nimi o jídlo a získávají informace.

Dalším typicky nemorálním činem je krádež. V reálném světě by většina z postav něčeho takového nebyla schopná, ale v táboře se pro ně toto jednání stává běžnou praxí. Kradou dřevo, jídlo, dokumenty a všechno ostatní, co mohou využít pro svou záchranu. Ve svých technikách jsou neobyčejně vynalézaví a hbití a zdá se, že je jejich jednání ani v nejmenším netrápí. S žáky můžeme probrat, jestli je krádež v případě ohrožení života omluvitelná. Taky se můžeme zeptat, kdy a od koho je „v pořádku“ krást a kdy je tomu naopak.

Postavy, které trpí závažnými výčitkami svědomí, jsou pan Stalas a Nikolaj Kretskij. Oba se svým svědomím bojují po svém. Pan Stalas se od sebe snaží všechny lidi odehnat a je k nim nepřátelský. Je to jeho obranný mechanismus, aby si nevypěstoval příliš vřelý vztah k těm, za jejichž uvěznění nese část odpovědnosti. Nikolaj Kretskij se snaží své svědomí utopit v alkoholu. Občas je schopen projevit soucit, ale jinak setrvává ve své roli trýznitele. Je zajímavé přemýšlet nad tím, jak se všichni příslušníci NKVD ve své pozici ocitli. Otázky vhodné k diskusi mohou být: *Věděli muži předem, na čem se budou podílet? Co je nutí setrvávat v jejich roli? Jak asi funguje jejich svědomí?* Postava, která se zdá být naprosto amorální, bez výčitek svědomí, je velitel Komurov. Z mučení vězňů má zábavu a potěšení a nenalézáme u něj ani sebemenšího slitování. Můžeme se žáků zeptat, co je to asi za člověka, když je schopen tohoto jednání.

Motiv viny se propsal i do dalšího díla Ruty Sepetysové *Sůl moře*. V ní Linina sestřenice Joana bojuje s výčitkami svědomí za uvěznění Liny a její rodiny.

3.6.5 Motiv umění

Umění je v knize zastoupeno především skrze Lininy kresby. Lina kreslí, aby si ulevila, ale také proto, že ve svých realistických kresbách spatřuje svědectví o hrůzných činech a nelidském jednání. Ve svých kresbách zachycuje prostředí, postavy a situace, se kterými se setkává. Mnohé z jejích kreseb vyjadřují odpor k režimu – například karikatura Stalina v klaunském kostýmu nebo kresba Hitlera a Stalina, kteří si rozdělují Polsko.

Linina postava vychází ze skutečných umělců, nebo obyčejných lidí, kteří po dobu svého věznění nepřestávali tvořit a malovat. Do dnešní doby se nám některé z těchto originálních výtvorů plných utrpení dochovalo.

Tento motiv má i všeobecný význam, přesahující hranice knihy. Umění a literatura mohou být svědectvím o tom, co by nemělo být zapomenuto. V rámci literární výchovy můžeme s žáky zmínit i jiné knihy, které slouží jako přímé svědectví o sovětských pracovních táborech, např. *Kolymské povídky, Souostroví gulag*. Dále můžeme zmínit i ostatní díla, která jsou přímým svědectvím z dob holocaustu: Primo Levi – *Je-li toto člověk,* Anna Franková – *Deník Anny Frankové,* Elie Wiesel – *Noc.* Z novodobé historie a období Talibanu lze zmínit dílo Malály Jůsufzai – *Já jsem Malála*. Mezi částečně autobiografické svědectví by se dala označit i kniha Ericha Maria Remarqua – *Na západní frontě klid*.

3.6.6 Motiv zimy a šedi

Tyto motivy se v díle vyskytují jak v přenesené, tak v doslovné rovině. Šedá barva je obsažena v samotném nadpisu románu a zastupuje ztrátu barevnosti života – jeho pestrosti a radostí, které nám přináší. Šedá barva může značit též smutek a otupělost. Mnoho věcí se postupem času stane šedými. Lina tak popisuje barvu jejich kůže, všudypřítomnou špínu a zamračenou oblohu. Barvy se v názvech literárních děl objevují poměrně často, je možné zmínit například díla *Modrý pták, Červený a černý, Černý obelisk* nebo *Bílá nemoc*.

Zima je v díle všudypřítomná. Nejde jen o to, že se postavy nacházejí na chladné Sibiři. Nemají vhodné oblečení ani příbytek, takže jim zima zalézá pod kůži. Lina má mnohokrát v díle pocit, že jí zmrzly kosti a klouby a má místo nich led. Zima jakožto roční období je pro postavy v knize milníkem. V Altaji se všichni deportovaní obávají, že podobnou zimu ještě nikdy nezažili. Za polárním kruhem se upínají k tomu, že musí přežít první zimu, potom již vše bude lepší. Je smutné pozorovat, jak se zima a chlad vkrádají do mezilidských vztahů. S jejím příchodem se postupně vytrácí štědrost, každý si uvědomuje, že musí udělat maximum pro své

vlastní přežití. Otázka k zamyšlení může znít takto: *Jak působí prostředí zimy na chování postav? Mění jejich vztahy, naděje nebo schopnost přežít?* Pro odpověď na tuto otázku je nutné představit žákům celé dílo, nebo alespoň jeho filmové zpracování.

3.6.7 Motiv ticha a mlčení

Motiv ticha má v knize více významů. Je rozdíl mezi tím, když jsme potichu a rozjímáme a tím, kdy musíme mlčet, protože jsme k tomu přinuceni. Po návratu do Litvy museli Lina i Její bratr o hrůzách, které prožili mlčet, neboť jim ze strany KGB, někdejší NKVD, pořád hrozilo nebezpečí či smrt. Stejně tak na tom byli i opravdoví přeživší deportací. „*Po svém návratu v polovině padesátých let Litevci zjistili, že Sověti obsadili jejich domovy, používali jejich majetek, a dokonce přijali i jejich jména. Všechno bylo ztraceno*,“ [38] a oni se neměli komu svěřit.

Naopak momenty, kdy byli lidé v táboře potichu dobrovolně a rozjímali nad svými vzpomínkami jim dodávaly tolik potřebnou vnitřní sílu. „*Naše paní učitelka na výtvarce říkávala, že když člověk zhluboka dýchá a představí si nějaké místo, ocitne se na něm. Vidí ho, cítí ho. Během těchhle nocí jsem se to naučila. Bylo ticho a já se držela svých ošuntělých snů. A když na mě mířili, chytila jsem se každičké naděje a dovolila jsem si z celého srdce si něco přát. Komorov si myslel, že nás mučí. Ale my jsme sami v sobě utíkali do ticha. Nacházeli jsme v něm sílu.*“[39] Při diskusi na toto téma s námi mohou žáci sdílet své osobní zážitky. Můžeme pokládat otázky jako: *Co by sis představil/a, kdybys potřebovala utéct před realitou a dodat si odvahu? Jaká je tvá nejšťastnější vzpomínka?*

3.7 Grafický román *V šedých tónech*

V roce 2021 vznikl podle původního díla Ruty Sepetysové grafický román *V šedých tónech.* V České republice byl vydán v roce 2023. Román do grafické podoby upravil Andrew Donkin a nakreslil ho Dave Kopka. Do češtiny byl, stejně jako původní román, přeložen Petrem Eliášem.

Tato grafická verze se od své původní předlohy téměř vůbec neliší, vynechává jen drobné detaily. Tato kniha může sloužit jako vhodná pomůcka do výuky, která pomůže hlavně slabším čtenářům, kteří se špatně orientují v dlouhých textech. Veškeré popisné pasáže

[38] SEPETYS, Ruta. *V šedých tónech*. Přeložil Petr ELIÁŠ. V Praze: CooBoo, 2013. ISBN 978-80-7447-167-4, s. 283.
[39] Tamtéž, s. 137.

nahrazují výmluvné obrázky a čtenář se tak může lépe soustředit na dialogy a dějovou linku. Ve srovnání s románovou předlohou však nejsou v tomto grafickém románu tak hluboce zpracovány emoce. Spoustu z nich si musí čtenář odvodit pouze z výrazů postav v knize, které jsou ale mnohdy nejasné. Četba tohoto grafického románu ve srovnání s jeho originálem nezanechává tak hluboký dojem.

Při tvorbě pracovních listů byly využity některé pasáže a ilustrace z tohoto grafického románu. Není s nimi pracováno samostatně, slouží pouze jako doplněk k hlavnímu textu.

3.8 Filmové zpracování

V roce 2018 se knižní předloha dočkala také filmového zpracování, které v originále nese název *Ashes in the Snow*, který lze do češtiny přeložit jako *Popel ve sněhu*. Hlavní dějová linka se knižní předloze sice podobá, ale některé skutečnosti byly upraveny a jiné úplně vynechány.

Hlavní hrdinkou filmu je stále Lina Vilkasová, kterou ztvárnila anglická herečka Bel Powley. Její pojetí role Liny se od knižní hrdinky odlišuje. Působí více pasivně a zmateně, románová Lina byla od samého počátku mnohem průbojnější. Oproti románové předloze není divák omezen jen jejím pohledem na věc. Dozvídáme se i zákulisní informace o jiných postavách, zejména o životě vojáka Nikolaje Kretského. Značná část těchto informací však byla pozměněna, upravena, nebo uměle přidána. Mezi vyfabulovanou dějovou linku patří jeho milostné vzplanutí pro Lininu matku Jelenu. Ve filmu se ji dokonce pokusí znásilnit, ačkoli v knize je to on, kdo ji před znásilněním ostatními příslušníky NKVD zachrání.

Některé postavy naopak ve filmu chybí, je to například Andriusova matka paní Arvydasová. Tímto je vypuštěna celá dějová linka, kdy pro záchranu svého syna musí sloužit vojákům v kolchozu a dojde ke sporu mezi Linou a Andriusem. Chybí též malá holčička Janina s maminkou, o kterou se Lina starala. Další významnou dějovou linkou, která ve filmu chybí je Jonasův boj o život, když onemocní kurdějemi nebo napjatá scéna ve které velitel Komorov donutí Linu, Jelenu, paní Rimasovou a jednu další ženu vlézt do díry, kterou vykopaly, pro zábavu po nich střílí, a nakonec se je pokusí pohřbít zaživa.

Také závěr filmu se od knižní předlohy liší. Před smrtí Jeleny ji Nikolaj navštíví v jurtě a ona ho na smrtelném loži požádá, aby nenechal Jonase a Linu trpět. Když do gulagu přijede doktor Samodurov, Kretskij po něm chce, aby Jeleně pomohl, ale Lina ji od něj odhání. Krátce po jejím pohřbu Kretský obě děti amnestuje a oběsí se. Lina s Jonasem se tak po necelých dvou

letech vracejí zpátky do Litvy. Film končí v momentě, kdy mají nastoupit na loď zpátky, chybí tak i závěrečný epilog.

I přes to, že se film od knihy v mnohém odlišuje, zůstává jeho poselství stejné a je natočen velmi poutavě. Po práci s pracovními listy byl film jedné ze tříd promítnut, bylo tak možné je v krátkém časovém úseku seznámit s celým obsahem díla. Pokud by žáci knihu přečetli celou, mohli by se věnovat hledání rozdílů mezi knižní předlohou a filmovou adaptací. Tímto lze poukázat na fakt, že pokud chceme některé dílo opravdu poznat a pochopit, může být sledování filmu kontraproduktivní.

4. Vnitřní stavba díla *Sůl moře*

Jana Benediktová ve své recenzi ohodnotila knihu *Sůl moře* následovně: *„I když Sůl moře vydalo nakladatelství CooBoo, zaměřené na takzvanou young adult literaturu, obstojí i před dospělejším čtenářem. Koneckonců postavy tohoto válečného příběhu musejí velmi brzy dospět.“*[40]

4.1 Časoprostor

Román se odehrává na konci 2. světové války, v roce 1945, ve Východním Prusku. Zachycuje pár zimních týdnů, ve kterých čtyři hlavní postavy prchají před postupující Rudou armádou a snaží se dostat na palubu evakuační lodi *Wilhelm Gustloff*. Příběh přibližuje hrůzy válečného Německa a největší námořní katastrofu všech dob, při níž zahynulo přes devět tisíc osob. Kniha končí krátkým epilogem, psaným formou dopisu, který je datován roku 1969.

4.2 Kompozice

Kompozice díla je chronologická, s retrospektivními vsuvkami. Kniha je psána ich-formou, z pohledu čtyř hlavních postav, které příběh vyprávějí. Díky tomuto způsobu vyprávění můžeme vždy na jednu událost nahlížet hned z několika úhlů. Můžeme si všímat rozdílů v prožívání jednotlivých postav a ztotožnit se s odlišnými hrdiny. Kapitoly nejsou číslované, nesou pouze jméno postavy, která zrovna příběh vypráví. Svým rozsahem jsou velmi krátké, některé obsahují pouze pár vět, což zvyšuje dynamičnost příběhu. Retrospektivní pasáže opět podporují kontrast mezi obdobím před válkou a při ní. Snaží se čtenáři ukázat, jak rychle se mohou situace proměňovat. Zároveň poukazují na to, že v různé době si vážíme rozličných věcí. Po závěrečném epilogu následuje poznámka autorky a výzkum a zdroje, které slouží i jako poděkování.

4.3 Jazyková rovina

Autorka opět cílí na mladší čtenáře, čemuž svůj styl psaní přizpůsobuje. V textu se vyskytují spíše jednodušší větné celky a je psán spisovně, hojně je v něm využívána též přímá řeč. Občas se objevují slova a věty psané německy, většinou jsou hned přeloženy. Každá má svůj specifický styl vyjadřování. Joana sice mluví německy tak dobře, že si mnoho lidí ani

[40] BENEDIKTOVÁ, Jana. Recenze: Válečná Sůl moře to umí osolit postavám i čtenářům. Česká televize [online]. 11. 10. 2016 [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/recenze-valecna-sul-more-to-umi osolit-postavam-i-ctenarum-107976

neuvědomí, že není rodilou mluvčí, její rodný jazyk jí však velmi chybí. Vyjadřuje se vždy slušně a je poměrně hovorná. Oproti tomu Florian se často vyjadřuje úsečně a nemá zájem s lidmi zapřádat dlouhé rozhovory, neboť se bojí, že by mohl nechtěně prozradit část svého tajemství. Emilia doplácí na svou jazykovou bariéru, německy příliš neumí a polsky mluvit nemůže, protože Poláci byli v té době považováni za podřadný národ. Stejně jako Florian, i ona skrývá tajemství, o kterém nechce mluvit. Alfred se nejčastěji vyjadřuje prostřednictvím fiktivních dopisů, ve kterých podporuje své iluze. Při hovoru s ostatními lidmi bývá arogantní až hrubý, často mluví o nacistické ideologii, kterou je naprosto zaslepen. Při práci s knihou se můžeme se žáky zaměřit na kontrasty v promluvách jednotlivých postav a můžeme se pokusit z přímé řeči odhadovat charakterové vlastnosti jednotlivých hrdinů. Také lze pozorovat, jak se v různých situacích řeč proměňuje – jak mluvíme, když jsme pod tlakem, jak se vyjadřujeme, když jsme zamilovaní, jak mluvíme, když vyprávíme.

4.4 Postavy

Autorka vypráví příběh z pohledu fiktivních postav, ale v rámci historického kontextu jsou zmiňováni tehdejší političtí leadeři – Adolf Hitler a Josif Vissiaronovič Stalin. V souvislosti s Jantarovou komnatou je zmiňován Erich Koch.

4.4.1 Joana

Jednou ze čtyř hlavních postav je Linina sestřenice Joana. Jedná se o mladou zdravotní sestru, pocházející z Litvy. Musela se vzdát svého rodného jazyka a vystupuje jako Němka. Při záchraně životů ostatních lidí se nebojí riskovat a je velmi obětavá. Joana bojuje s pocitem viny, kvůli domnělé odpovědnosti za smrt Liny a její rodiny. Čtenáři knihy *V šedých tónech* vědí, že Lina a Jonas svůj pobyt na Sibiři přežili, Joana však tyto informace nemá. V této knize je čtenářům detailněji vysvětleno, co stálo za jejich deportací na Sibiř. „*Byla moje nejlepší kamarádka. Když jsme utíkali z Litvy, otec mi několikrát opakoval, abych nikde nic nenechávala a s nikým nemluvila. Jenže já nedokázala odjet bez rozloučení s Linou. (...) Napsala jsem jí dopis, ve kterém jsem jí vysvětlila, že jsme na Stalinově seznamu, protože se můj otec dal k protisovětské skupině*.“ [41] Tento dopis předala jejich služebné a poprosila ji, ať ho pošle. Po jejich odchodu ze země NKVD prohledala Joanin dům a našla i její dopis. „*Podle mého dopisu našli Lininu rodinu a místo nás odvedli je. Kontakt mého otce si dopisoval s Lininou sousedkou. Napsala mu, že je zatkli a deportovali na Sibiř. (...) Před dvěma lety nám soused poslal dopis*

[41] SEPETYS, Ruta. *Sůl moře*. V Praze: CooBoo, 2016. ISBN 978-80-7544-180-5, s. 281.

se zašifrovanou zprávou, že mého strýčka umučili v gulagu.“[42] Tato postava je ukázkou morální síly a lidskosti v těžkých životních situacích. Snaží se všem ostatním pomáhat a pečovat o ně. Mnoho postav v její přítomnosti nalézá pocity bezpečí a útěchy. Dělá jí problém rychle jednat pod tlakem.

4.4.2 Florian

Prusko-německý voják, který je na útěku a skrývá velké tajemství, spojené s pokladem Jantarové komnaty. Zpočátku je velmi opatrný a odtažitý, jeho plánem je s nikým se nedružit a co nejrychleji vykonat svou misi. Snaží se od skupiny oddělit, ale nedaří se mu to. Postupně si k některým postavám vybuduje důvěru. Nejvíce ho zajímá Joana, které vděčí za záchranu života. Počáteční zdrženlivost se promění ve vzájemnou lásku.

Florian je vysoce inteligentní a snaží se vždy chovat racionálně. I ve vypjatých situacích se mu daří reagovat klidně a efektivně (viz ukázka v pracovním listu). Ačkoli je čestným člověkem, je občas nucen lhát a podvádět, aby dosáhl svých cílů.

4.4.3 Emilia

Nezletilá polská dívka, která byla znásilněna německým vojákem a čeká s ním dítě. Za své znásilnění se stydí a není schopna o něm mluvit. Je pro ni jednodušší utíkat do světa snů a představovat si, že dítě čeká s chlapcem, do nějž byla tajně zamilovaná. Válka ji silně traumatizovala, touží po někom, kdo by ji chránil, a proto se upne na Floriana a Joanu. Díky pomoci těchto dvou postav se jí, navzdory vysokému stupni těhotenství, podaří doputovat na loď, na které porodí. Ačkoli většinu díla stojí spíše v pozadí a je plachá, v důležitých okamžicích se v ní probouzí síla jednat. V momentě nouzové evakuace ze zasažené lodi obětuje své místo ve člunu pro malého chlapce. „*Emilia na nás zlomek vteřiny hleděla a pak k nám postrčila toulavého chlapce. Lana povolila a člun dopadl na hladinu. Emilia zůstala na palubě. Držel jsem v náručí její dítě.*“[43] Toto rozhodnutí je sice působivé, ale bohužel ji stálo život. Emilia je ukázkou bojovnice, která statečně a mlčky snáší všechny nástrahy života.

4.4.4 Alfred

Německý voják, který je zaslepen nacistickou ideologií, kvůli které má pokřivené vnímání světa. „*Sloužím jen jednomu člověku. Jedinému.* „Heil Hitler!“ *zařval jsem a má*

[42] Tamtéž, s. 282.
[43] Tamtéž, s. 306.

pravice proťala vzduch.“[44] Postrádá empatii a stará se pouze o vlastní prospěch, i v momentě katastrofy myslí pouze na sebe: „T*ěla létala vzduchem jako lidské konfety. Jestlipak dostanu to vyznamenání?*“[45] Nedělá mu problém chovat se zákeřně a manipulovat s lidmi. O jeho osobnosti se nejvíce dozvídáme z dopisů, které jsou adresovány Hannelore. Tyto dopisy nejsou pravé, slouží k vyrovnání se s faktem, že Hannelore je Židovka, ačkoli si ji celou dobu snaží idealizovat, nedokáže tento fakt přijmout a přizná, že rasa je pro něj důležitější než city.

4.4.5. Básník

Jeho pravé jméno nám není známé, v knize je mu přezdíváno *Básník v botách*, neboť často mluví v metaforách a snaží se ostatním lidem předávat svá životní moudra. Živí se jako švec a zastává názor, že boty o člověku mnohé vypovídají. Ke svému okolí je vždy laskavý, snaží se zlepšovat lidem náladu. Po cestě se začne starat o osiřelého chlapce.

4.5 Děj

Děj románu *Sůl moře* je vyprávěn z pohledu čtyř hlavních postav – litevské zdravotní sestry Joany, polské dívky Emilie, pruského vojáka Floriana a německého námořníka Alfreda. Ve srovnání s autorčinou prvotinou, *V šedých tónech*, neobsahuje *Sůl moře* takové množství zápletek a dějových zvratů. Zaměřuje se více na psychologii postav a vykreslení reality z různých úhlů pohledu. V průběhu románu sledujeme, jak se osudy čtyř hlavních postav – Joany, Floriana, Emilie a Alfreda – postupně protnou. Autorka v díle popisuje jejich sdílenou cestu k evakuační lodi *Wilhelm Gustlof*.

Úvodní čtyři kapitoly čtenářům představují jednotlivé postavy. Každá z nich začíná stejnou větnou strukturou, která odhaluje obavy hlavních protagonistů – vina, osud, hanba a strach. První dvě postavy, které se střetnou, jsou Florian a Emilie. Florian Emilii zachrání před ruským vojákem, což na ni udělá velký dojem a začne mu přezdívat rytíř. Společně doputují do stodoly, ve které se již spolu s ostatními ukrývali Joana a Alfred. Jelikož je Joana zdravotní sestra, pustí se v improvizovaných podmínkách do ošetřování ostatních. Ačkoliv se tomu Florian zpočátku brání, nechá se nakonec od Joany ošetřit i on, což mu zachrání život. Brzy ráno se všichni vydávají na další putování směrem k přístavu, tento společný cíl jejich osudy prováže, i když o to ani jeden z nich původně nestál. Cestou musí překonat různé nástrahy, jako jsou nálety nepřátel nebo přechod zmrzlého zálivu, při kterém několik jejich společníků zahyne.

[44] Tamtéž, s. 269.
[45] Tamtéž, s. 314.

Hitler dlouhou dobu odmítal vydat pokyn k evakuaci, ale poté, co tak učinil, vydalo se na cestu obrovské množství lidí. Brzy se tak čtveřice hlavních hrdinů tísní v přístavu Gotenhafen s tisíci dalších lidí a snaží se zajistit si své místo na evakuační lodi. To se jim všem podaří a nastoupí na loď Wilhelm Gustloff. Johanna se okamžitě zapojí do ošetřování raněných. Jednou z těch, kteří potřebují pomoc, je i Emilie, neboť začne předčasně rodit. Podaří se jí porodit zdravou dceru, kterou pojmenuje Halinka. Okamžitě ji zaplaví mateřská láska a je ochotna pro ni udělat cokoliv.

V průběhu knihy se postavy Joany a Floriana čím dál tím více sbližují. Jejich náklonost přeroste v milostné vzplanutí, při kterém se začnou na lodi líbat. Šťastná chvíle však nemá dlouhého trvání, neboť do jejich osudů krátce po vyplutí lodi zasáhne katastrofa. Evakuační loď je zboku sestřelena nepřátelskou ponorkou a velmi rychle začne klesat ke dnu. Vzhledem k extrémnímu množství lidí na palubě není k dispozici dostatečné množství člunů a drtivá většina pasažérů v ledové vodě umírá. Ze čtyř hlavních postav se do bezpečí dostane pouze Joana s Florianem, kteří u sebe mají Emiliinu dceru Halinku a malého chlapce, který s nimi celou cestu putoval. Emilia s Alfredem nastoupí na jiný záchranný člun, který však smete vlna a odnese ho daleko od ostatních. Alfred ze zimy začne blouznit, a nakonec v pomatení skáče do vody, kde velmi rychle umírá. Emilia se s chladem snaží ještě nějakou dobu bojovat, ale nakonec také zmrzne.

Ze závěrečného epilogu (psaného dopisem) se dozvídáme, že Florian s Joanou lodní katastrofu přežili a po nějakém čase se vzali. Usadili se v Americe a vychovali společně Halinku, zachráněného chlapce Klause a vlastní dítě. Emilie byla vyplavena na dánském pobřeží, společně s Florianovým batohem plným tajných informací.

4.6 Motivy

V knize Sůl moře se nachází velké množství důležitých motivů, se kterými by se dalo pracovat v hodinách českého jazyka a literatury. Některé z těchto motivů jsou shodné či podobné s motivy knihy *V šedých tónech*, jedná se například o motiv naděje a víry, motiv rodiny a domova či motiv útlaku. Jelikož jsme již tato témata zpracovali v předchozí části diplomové práce, nebudeme je nyní zmiňovat znovu, neboť zařazení těchto témat do výuky by bylo obdobné.

4.6.1 Motiv moře

Jak napovídá samotný název knihy, moře je významnou součástí příběhu. Část děje se odehrává na lodi plující Baltským mořem. Tento motiv je spíše symbolický – moře poskytuje hrdinům naději na útěk a cestu do bezpečí, zároveň však přináší strach a smrt. V hodinách českého jazyka můžeme s tímto motivem pracovat různorodě, hodí se například aktivitu spojenou s volnou asociací představ. Žáci mohou přemýšlet nad tím, jaké pocity v nich moře vyvolává (např.: strach, radost, zvědavost…), jaké může být (např.: klidné, strašidelné, studené…) a co může pro lidi znamenat (např.: domov, obživu, cestování…). V mezipředmětové vazbě na zeměpis můžeme s žáky rozebrat, jak měla plánovaná evakuační trasa lodi vypadat.

4.6.2 Motiv cesty

Všechny čtyři hlavní postavy se vydaly na cestu, která sice neměla stejný začátek, ale má společný cíl, a to evakuaci z válkou zasaženého Pruska. Tento motiv se dá využít v mezipředmětovém spojení s dějepisem a zeměpisem. Ve vazbě na dějepis si vysvětlíme historický kontext druhé světové války a situaci ve Východním Prusku, zejména pak evakuační operaci Hannibal. V návaznosti na zeměpis můžeme sledovat proměnu hranic před válkou, v průběhu války a po ní.

Zároveň si na této cestě každá z postav prošla významným psychologickým vývojem, a tak můžeme v hodinách literatury srovnávat, jak postavy přemýšlely na začátku útěku a jak na jeho konci. Můžeme také zhodnotit, jak reagovaly ve vypjatých momentech katastrofy, zdali jejich chování odpovídalo tomu, jak postavy vystupovaly po celou dobu, nebo nás najednou něčím překvapily. Žáci se též mohou zamyslet nad tím, na jaké velké cesty se již vydali oni a jak je v životě ovlivnily.

4.6.3 Motiv viny

Jak již bylo zmíněno v kapitole věnované Joaninu popisu, tato postava bojuje s obrovským pocitem viny. Je přesvědčena o tom, že je vrahem svého strýce a jeho rodiny. Prvními slovy celé knihy jsou Joaniny myšlenky: „*Vina je lovec. Mé vědomí se mi vysmívalo a osopovalo se na mě jako na nedůtklivé děcko. Je to všecko tvoje vina, šeptal ten hlas*.“[46] Při práci s tímto motivem se můžeme s žáky zaměřit na etické otázky typu: „*Co v nás vyvolává*

[46] SEPETYS, Ruta. *Sůl moře*. V Praze: CooBoo, 2016. ISBN 978-80-7544-180-5, s. 9.

pocity viny? Jak se s nimi můžeme vypořádat? Může být vina ospravedlnitelná?“ Je velice pravděpodobné, že každý se již v životě musel s určitým pocitem viny vyrovnat. Můžeme vést diskuzi o tom, co jim pomohlo tento pocit překonat. Zároveň jsou v nás někdy pocity viny vyvolávány nátlakem okolí, navzdory tomu, že jsme nic neprovedli. V řízené diskuzi se můžeme věnovat i této mezilidské dynamice.

4.6.4 Motiv lži

Každá z postav v knize v určitý moment lže – ať už sama sobě nebo svému okolí. Joana i Emilie skrývají svou národnost. Florian se snaží neprozradit detaily ohledně svého tajného úkolu a aby se mu to podařilo, musí mnohdy lhát a vyhýbat se přímým konfrontacím. Alfred si tvoří lži ve své hlavě a upíná se na realitu, která není pravdivá. S žáky můžeme diskutovat o tom, jestli je někdy v pořádku lhát – například když jde o záchranu života, jako tomu je v případě Emilie. Také můžeme diskutovat o tom, jestli již někdy byli v situaci, kdy byli nuceni nebo se sami rozhodli lhát a jaké dopady to na ně mělo.

5. Výukové lekce

Tato kapitola přináší metodické příručky k šesti výukovým lekcím, které jsou vhodné pro realizaci ve vyšších ročnících druhého stupně základní školy. Pracovní listy se soustředí na rozvoj čtenářské gramotnosti, která je v Příručce gramotnosti v ŠVP na stránkách Národního ústavu pro vzdělávání definována jako schopnost „*uplatnit získané vědomosti, dovednosti, návyky, postoje a hodnoty při práci s textem*.“ [47] Při tvorbě pracovních listů jsem vycházela z příručky *Čtenářská gramotnost jako cíl pro každého žáka*, kterou publikovala Česká školní inspekce.

„*Výuková metoda je dynamickou komponentou výukového systému, v němž plní funkci informační vazby, a to hlavně mezi učitelem a žákem*.“[48] Metoda, která je napříč všemi pracovními listy využívána nejčastěji se nazývá „*Řízené čtení a myšlení (DRTA)*“, kterou česká školní inspekce klasifikuje takto: „*Učitel řídí četbu a přemýšlení o ní tím, že čtený text předem rozdělil do částí. Mezi jednotlivými částmi textu dává čtenářům otázky a úkoly. Těmi je vede k tomu, aby nacházeli v textu obsažené významy a signály (motivy i vyjadřovací, umělecké prostředky), podle kterých se postupně staví smysl a celkové pochopení textu. Rozvíjí tak nejen čtenářskou vnímavost a souvislé myšlení, ale také čtenářskou důvěru v to, že nad izolovanými poznatky z textu se dají najít vyšší souvislosti, a to jak uvnitř textu, tak mezi textem a dalšími texty i životem.*“ [49]

Dále bylo využito *Čtení s předvídáním*, při kterém se žáci po přečtení části ukázky snaží odhadnout, jak se bude děj dále vyvíjet.

Vhodnou metodou pro osobní záznamy z četby je *Podvojný deník,* při této metodě si žák „*doslovně vypisuje zajímavá, důležitá místa z individuálně, případně společně čteného textu (citaci) a doplňuje ke každé citaci vlastní komentář vyjadřující dojem nebo vlastní čtenářovu myšlenku. Metoda ho učí reflektovat své čtení, pozastavit a zamyslit se ve čtení, rozpoznat, jak je dojem nebo myšlenka nad textem vyvolávána docela určitými výrazy v textu*.“[50]

---

[47] DOUBKOVÁ, Anna; TOMEK, Karel a TUPÝ, Jan. *Gramotnosti v ŠVP, aneb, Inspirace pro inovace školního vzdělávacího programu na základní škole: příručka pro koordinátory ŠPV na základních školách*. [Praha]: [Národní pedagogický institut České republiky], [2021]. ISBN 978-80-7578-073-7.
[48] MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. Výukové metody. Brno: Paido, 2003. 219 s. ISBN 80 7315-039-5.
[49] KOŠŤÁLOVÁ, Hana; ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina; HAUSENBLAS, Ondřej a ŠLAPAL, Miloš. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Online. Praha: Česká školní inspekce, 2010. Dostupné z: https://www.csicr.cz/html/CGvzdelavaci_cil/html5/index.html?pn=5. [cit. 2026-04-19], s. 20.
[50] Tamtéž, s. 19

Další z využitých metod je pětilístek „*Pětilístek je kognitivní metoda zaměřená na rozvoj schopnosti analýzy a kreativního myšlení. Studenti ve schématu pěti řádků vypracují věcnou analýzu vybraného pojmu, a to s využitím základních gramatických funkcí.*“[51] Tato metoda je pro tvorbu pracovních listů velice praktická, neboť se dá využít na jakékoliv zadané téma a nezabere příliš mnoho času.

V neposlední řadě byly v pracovních listech využity Grafické organizátory různých typů: „*Nástroj grafického uspořádávání informací, jakým je myšlenková či pojmová mapa a cluster, Vennův diagram, diamant, srovnávací tabulka, tabulka postav a řada dalších, umožňuje žákovi, aby pohotově spatřil na papíře souvislosti a vztahy, o kterých čte, a přitom nemusel formulovat a zapisovat věty. Rozmístěním informací v grafickém organizátoru žák rozpoznává kontrasty, podobnosti, shodné a rozdílné znaky, hlavní a vedlejší údaje, i příčiny a důsledky atd.*“[52] Metodické příručky slouží k stanovení cílů výuky a k bližšímu popisu jednotlivých aktivit vyskytujících se v pracovních listech.

5.1 Výuková lekce 1

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu *V šedých tónech*. Hodnota lidského života, naděje, svoboda.

Ročník: 8.-9. základní školy

Cíle:

- Kognitivní: Žák získá základní informace o historickém kontextu ukázky. Identifikuje hlavní myšlenku textu a emoce hlavních postav.
- Psychomotorické: Žák vytvoří myšlenkovou mapu na zadané téma. Vyhledá a zpracuje informace o sovětských pracovních táborech.
- Afektivní: Rozvíjí empatii a uvědomuje si důležitost pomoci druhým.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: čtení s porozuměním, práce s textem, tvorba myšlenkové mapy, samostatná práce, deskriptivní psaní, vyhledávání informací, diskuse

[51] SIEGLOVÁ, Dagmar. Konec školní nudy. Didaktické metody pro 21. století. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2019. ISBN 978-80-271-2254-7. s. 105
[52] Tamtéž, s. 20.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Žáci odpovídají na otázky v pracovním listě. Své odpovědi napíšou a sdílí je s učitelem a spolužáky.

Otázky: *Jakou cenu má podle vás lidský život? Dá se vyjádřit v penězích nebo v majetku? Co byste byli ochotni obětovat za záchranu někoho blízkého?*

Tato aktivita se přímo váže k otázce, která se vyskytuje v textu – jakou cenu má podle vás lidský život? Jedná se o těžkou otázku hypotetického charakteru. Lze předpokládat, že mnoho žáků se shodne na tom, že je cena lidského života nevyčíslitelná.

Následuje informační okénko, které má žákům poskytnout dostatek informací potřebných k pochopení ukázky.

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 2: Žáci si buď samostatně nebo nahlas přečtou ukázku a mají za úkol vypsat alespoň pět emocí, které knižní postavy v daný moment cítí. Jedná se o stručný úkol, na který lze odpovídat jednoslovně, v heslech. Mezi očekávané odpovědi patří: strach, úzkost, panika, napětí, smutek, nejistota, zoufalství, bezmoc…

Úkol č. 3: Druhá aktivita při čtení slouží k hlubšímu prožití ukázky. Čtenář se má stát účastníkem ukázky, má však pouze roli pozorovatele. Musí se pokusit zapojit svou představivost a smysly. Žáci mohou do popisu přidat i informace, které z textu nelze vyčíst, např.: přesný čas, počasí, postavy, které nebyly zmíněny. Tato aktivita je časově náročnější, po jejím dokončení si žáci text vymění se spolužákem v lavici. Dobrovolníci mohou svůj text přečíst nahlas.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Přehrajeme žákům ukázku k filmu *Ashes in the Snow*. Nastíníme další události knihy a pomocí informačního okénka přivedeme žáky k tématu naděje.

Úkol č. 4: Žáci písemně odpoví na otázky: *Jak myslíš, že je možné, že se jim to dařilo? Kde je možné v těžkých chvílích nalézt naději? Kde čerpáš svou sílu ty? Je naděje v těžkých chvílích důležitá?* Můžeme připojit i další otázky, zmíněné výše v motivu naděje. Vybraní žáci opět sdílí své myšlenky se třídou.

Úkol č. 5: Tvorba myšlenkové mapy. Cílem je volně asociovat a tvořit skupiny a podskupiny slov vážící se k tématu naděje. Celá třída pracuje společně, učitel jednotlivé nápady píše na tabuli a žáci si výroky, které jsou pro ně relevantní zanesou do své vlastní myšlenkové mapy v pracovním listě.

Úkol č. 6: Žáci na internetu vyhledají informace o sovětských pracovních táborech. Zjistí, jaké podmínky v nich panovaly, jaké další tábory existovaly, jaké knihy o nich byly napsány, kdo do nich byl odesílán a na jak dlouho.

Úkol č. 7: Diskuse na téma svobody: *Vážíš si po dnešní hodiny více své svobody? Proč ano/ne?* Další otázky se buď volně odvíjí od diskuze, nebo můžeme zařadit otázky zmíněné v motivu útlak a totalita.

5.2 Výuková lekce 2

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu *V šedých tónech*.

Ročník: 8.-9. základní školy

Cíle:

- Kognitivní: Žák z obrazového materiálu vyvozuje okolnosti děje. Vybírá jednotlivé pasáže z textu a přidává k nim vlastní komentář.
- Psychomotorické: Žák namaluje obrázek se skrytým významem.
- Afektivní: Žák chápe hluboké vztahy mezi jednotlivými postavami.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: předvídání na základě obrazového materiálu, podvojný deník, samostatná práce, práce ve dvojicích, diskuse.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Žák si prohlédne obrázky v pracovním listu a předvídá, o čem je děj knihy.

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 2: Žák si přečte ukázku a zpracuje podvojný deník. V dialogu se spolužákem porovnávají své odpovědi. *Do levé části tabulky vypiš z ukázky slovo od slova alespoň dvě různé pasáže, které tě nějakým způsobem zaujaly, šokovaly, nebo se ti zdály působivé. Do pravé části*

tabulky vysvětli, proč sis vybral/a zrovna tuto pasáž, jak na tebe působí, co v tobě vyvolala a proč tě zaujala.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Úkol č. 3: Žák odpovídá na otázku: *Co Linin otec myslí větou "Poznám tě... stejně jako ty poznáš Muncha?" Víš, kdo to byl Edward Munch?* Pochopí, že Linin otec myslí její jedinečný styl malby. Společně si vysvětlíme, že Edward Munch je expresivní malíř, můžeme promítnout ukázky z jeho tvorby.

Úkol č. 4: Žák odpovídá na otázku: *Myslíš, že mohl kapesník doputovat až k otci Liny? Proč ano/ne?* Hovoříme o pravděpodobnosti, s jakou se tak mohlo s tát. S tím, jaký má kapesník vliv na ostatní lidi, kteří s ním přijdou do kontaktu – možnost nebezpečí, povzbuzení krásnou malbou, radost z toho, že pomohou někomu dalšímu.

Úkol č. 5: Žák odpovídá na otázku: *Vymysli, co pro rodiče Liny a Jonase může znamenat dub a proč si na něj má matka vzpomenout.* Síla vzpomínek a pozitivního myšlení, můžeme vymyslet krátký příběh o tom, proč má pro ně dub význam – např.: místo seznámení, první schůzky, oblíbené místo.

Úkol č. 6: Žáci namalují obrázek podle následujících pokynů: *Představ si, že potřebuješ někomu ze svých blízkých poslat podobný vzkaz. Napiš a namaluj něco, podle čeho tě určitě poznají. Ve dvojicích si se svým spolužákem ukažte a vysvětlete, co jste namalovali. K dispozici máš celý papír.*

5.3 Výuková lekce 3

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu *V šedých tónech*. Gulag, lidská krutost, víra v dobro.

Ročník: 8.-9. základní školy

Cíle:

- Kognitivní: Žák propojuje literární text s historickým kontextem.
- Psychomotorické: Pomocí metody insert pracuje s textem ukázky. Po přečtení ukázky předvídá, jak bude děj pokračovat.
- Afektivní: Vyjádří svůj vlastní prožitek a vysvětlí, co ho v textu nejvíce zasáhlo.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: pětilístek, metoda I.N.S.E.R.T., čtení s předvídáním, popis obrázku, diskuse, samostatná práce, práce ve dvojicích.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Žáci napíšou veškeré informace, které vědí o sovětských pracovních táborech a deportacích na Sibiř. Pokud žáci žádné informace neznají, mohou vyhledávat na internetu. Na závěr aktivity podá učitel krátký shrnující výklad, žáci si do pracovního listu zaznamenají informace, které pro ně byly nové.

Úkol č. 2: Žáci samostatně vytvoří pětilístek na téma gulag. Na prvním řádku stojí slovo gulag, ke kterému budou přidávat své vlastní asociace. Na druhý řádek napíší dvě přídavná jména, můžeme poskytnout návodnou otázku: *Jaký je?* Na třetí řádek napíší tři slovesa, můžeme poskytnout návodnou ukázku: *Co dělá?* Na čtvrtý řádek žáci napíší jednoduchou větu o čtyřech slovech. Na pátý řádek napíší jedno podstatné jméno – synonymum, antonymum nebo asociaci ke slovu gulag. Po vyplnění všech řádků si vymění svůj pracovní list se spolužákem v lavici, odůvodní svůj výběr slov. Na závěr celá třída prezentuje, co napsala na poslední řádek.

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 3: Pomocí metody insert žáci při čtení ukázky roztřídí jednotlivé informace na ty, které znají, nové informace a pasáže, kterým nerozumí nebo by se o nich chtěli dozvědět více. Svůj rozbor ukázky sdílí s učitelem, ten jim poskytne odpovědi na otázky, které je zajímají.

Úkol č. 4: Společná diskuse: *Jak na vás působí popis těla naraženého na kůl? Co je autorčiným záměrem?* Popis mrtvého těla je poměrně detailní, čtenáři by měli být v šoku. Autorka se snažila přiblížit krutost činů NKVD.

Úkol č. 5: Čtení s předvídáním, žáci se pokusí odhadnout, jak příběh pokračuje. Svůj nápad zapíší v souvislých větách do pracovního listu. Dobrovolníci sdílí své nápady před třídou.

Úkol č. 6: Žákům je rozdána druhá část pracovního listu. Požádáme je, aby ho zatím neotáčeli a podívali se pouze na první stranu s obrázky. Žáci zhodnotí, jestli se ilustrace shodují s jejich predikcí z předchozího úkolu. Ve společné diskusi prezentují další nápady o vývoji příběhu.

Úkol č. 7: Žáci si přečtou druhou část ukázky a zhodnotí, na kolik se jejich predikce shodovaly s realitou.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Úkol č. 8: Žáci ústně odpovídají na otázky: *Proč myslíš, že se velitel takto zachoval? Myslíte si, že v podobných podmínkách může člověk ztratit víru v lidství? Proč ano/ne?* Žáci by měli odhalit, že velitel takto jednal čistě pro zábavu a potěšení z utrpení druhých. Měli by dojít k tomu, že ani v takovýchto podmínkách bychom neměli ztrácet víru v lidstvo jako celek, neboť každý má možnost na nápravu. Podmínky v gulagu naopak mnohokrát ukázaly sílu lidské dobroty a ochotu pomoci druhým.

Úkol č. 9: Žáci napíší tři emoce, které ženy cítily v průběhu ukázky. Své odpovědi ústně zdůvodní ve skupinách po třech až čtyřech žácích.

Úkol č. 10: Závěrečná reflexe a diskuse: *Co vás v dnešní hodině nejvíce zasáhlo? Co na vás nejvíce zapůsobilo?* Dále veškeré ostatní otázky, které se z diskuse vyvinou, nebo které žáci položí.

5.4 Výuková lekce 4

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu *V šedých tónech*. Zdraví, nemoc, důležité lidské hodnoty, naděje.

Ročník: 8.-9. základní školy

Cíle:

- Kognitivní: Žák vysvětlí, co jsou to kurděje, jak se projevují a jak je lze léčit. Žák vyhledá v textu ironii. Žák seřadí jednotlivé části textu podle toho, jak na sebe navazují a svá rozhodnutí odůvodní.
- Psychomotorické: Žák namaluje obrázek s léčivým nebo povzbudivým motivem.
- Afektivní: Žák hodnotí morální postoj postav v textu, vytvoří si seznam vlastních důležitých hodnot. Žák reflektuje své vlastní zkušenosti s nemocí a péčí o nemocného.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: heuristická metoda, logické seřazení textu, argumentace a zdůvodnění, hodnotová škála, tvořivá metoda, diskuse, práce ve dvojicích, individuální práce.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Evokace – žáci sdílí své vlastní zkušenosti s nemocí. Odpovídají na otázky: *Co vám pomáhá, když jste nemocní? Stará se o vás někdo? Starali jste se už někdy o někoho*

nemocného? Zájemci mohou své odpovědi sdílet se třídou, zjišťujeme, jestli to má někdo stejně/podobně. Můžeme si též promluvit o důležitosti zdraví: *Co si přejeme ve chvílích, kdy jsme my, nebo někdo z našich blízkých nemocní?*

Úkol č. 2: Žáci sestaví žebříček věcí a hodnot, které jsou pro ně v životě důležité: *Sestav žebříček věcí a hodnot, které jsou v životě důležité. Na nejvyšší příčku postav to, co je podle tebe nejdůležitější, potom podle důležitosti sestupuj níže až k těm nejméně důležitým. Vedle každé své odpovědi krátce zdůvodni, proč si to myslíš. Na výběr máš z těchto slov: vzdělání, úspěch, zdraví, rodina, láska, přátelství, peníze*. V pracovním listě je obrázek žebříku, se kterým žáci pracují. Své odpovědi porovnají se spolužákem v lavici*: V čem se vaše odpovědi shodují? V čem se naopak liší? Je v sousedově žebříčku něco, s čím nesouhlasíš?*

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 3: Žáci si přečtou ukázku, která je rozdělena na osm částí. Jednotlivé úryvky za sebe seřadí tak, aby dávaly smysl a logicky na sebe navazovaly, své odpovědi zdůvodní. Svou práci porovnají se spolužákem. Vysvětlíme jim, že se mají soustředit hlavně na to, jak jednotlivé odstavce začínají a končí a hledat mezi nimi souvislosti. Je také důležité, aby neporušovali časovou posloupnost. Pokud bude aktivita příliš složitá, můžeme žákům napovědět, který úryvek je počáteční. Lze předpokládat, že tato aktivita zabere žákům delší dobu. Na závěr si řekneme správné odpovědi, a ještě jednou celou ukázku přečteme, tentokrát již ve správném pořadí.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Úkol č. 4: Žáci pomocí informací z textu odpoví na otázku: *Co jsou to kurděje a jak se projevují? Jak je můžeme vyléčit?* Odpovědi společně zkontrolujeme, neměly by se lišit.

Úkol č. 5: Žáci v textu vyhledají ironii. Zdůvodní, proč ji postava Andriuse použila.

Úkol č. 6: Žáci se pokusí vcítit do Lininy postavy a napíší, jak se asi cítila, když dal Andrius Jonasovi rajčata. Měli by přijít na to, že měla radost a byla mu vděčná, ale někde v hloubi duše mu určitě trochu záviděla, neboť ona něco takového od deportace nejedla a sama velmi ztrádala.

Úkol č. 7: Žáci odpovídají na otázku: *Má smysl na Jonase mluvit, i když nereaguje? Co bys mu říkal/a ty?* Mluvíme o tom, že i psychika hraje při uzdravování velkou roli a že i když se zdá, že nás nemocný nevnímá, můžeme mu tím pomoct (minimálně tím pomáháme i sobě).

Úkol č. 8: Žáci napíší vzkaz s poděkováním pro jednu z postav knihy: *Napiš poděkování jedné z postav z ukázky. Za co si toto poděkování zaslouží? V čem bys chtěl být jako on/ona?* Do jedné tabulky napíší, za co postavě děkují a do druhé tabulky napíší, v čem je inspirovala.

5.5 Výuková lekce 5

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu Sůl moře. Jednání a vyjadřování v krizových situacích.

Ročník: 8.-9. základní školy

Cíle:

- Kognitivní: Žák na základě pracovního listu dokáže vysvětlit, co se na lodi Wilhelm Gustloff odehrálo. Žák popíše dojmy a smyslové vjemy. Žák porovná chování dvou odlišných postav.
- Psychomotorické: Žák formuluje a zapíše vlastní text na základě volných asociací. Žák v rámci argumentace porovnává jednání postav.
- Afektivní: Žák projevuje empatii k postavám a uvědomuje si hodnotu lidského života. Žák si vytváří postoj k historickým událostem.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: Analytické čtení, volná asociace představ, srovnávací metoda, jazyková a stylistická analýza, reflexe a sebereflexe.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Evokace – žáci volně asociují na zadané téma: *Představ si Baltské moře v noci na konci ledna. Co vidíš, cítíš, vnímáš? Využij volnou asociaci a bez přestání piš, co tě napadá: slova, věty...* Snažíme se žáky motivovat k tomu, aby opravdu bez ustání psali vše, co je napadá, cílem je aktivovat fantazii a smyslové vjemy. Učitel žáky ujišťuje, že žádná myšlenka není špatná, mohou psát cokoli je napadne. Po uplynutí časového limitu necháme žáky svůj text přečíst, případně lehce upravit a vybraní zájemci sdílí své volné asociace se třídou.

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 2: Žák odpovídá na otázku: *Je normální, že se v podobných situacích chováme odlišně? Proč tomu tak je?* Snaží se porozumět odlišnostem lidského chování, podmíněných psychologickými, biologickými a sociálními faktory.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Úkol č. 3: Žák srovná chování dvou libovolných postav z ukázky. Porovnává jejich reakce a způsob komunikace, snaží se přijít na to, proč postavy jednají daným způsobem.

Úkol č. 4: Žák odpovídá na otázku: *Která z postav podle tebe reaguje nejstatečněji a proč?* Snaží se zhodnotit, která postava podle něj reaguje nejstatečněji a svůj výběr odůvodní.

Úkol č. 5: Žák provede jazykovou analýzu promluv jednotlivých postav i stylu autorky. Je žádoucí, aby odhalil, že se v krizových situacích vyjadřujeme z praktických důvodů stručně. Autorka používá věty kratšího rozsahu, které podporují dějový spád a umocňují naléhavost celé situace.

Úkol č. 6: Žák odpovídá na otázku: *Který moment z ukázky tě nejvíce zasáhl a proč?* Vybere si pasáž, která na něj zapůsobila a vysvětlí, proč tomu tak bylo.

Úkol č. 7: Diskuze na téma: *Jak reaguješ v krizových situacích? Už jsi nějakou zažil/a?* Žáci popisují své vlastní zkušenosti a snaží se analyzovat své chování.

Úkol č. 8: Žák odpovídá na otázku: *Co nového ses díky knize dozvěděl/a o konci druhé světové války?* Žák shrne, co mu text ukázky a informace z hodiny přinesly. Snaží se o propojení literatury s historickou událostí.

Úkol č. 9: Žák odpovídá na otázku: *Jak bys vysvětlil/a, proč je důležité, aby se na takové příběhy nezapomnělo?* Snaží se zhodnotit důležitost paměti na historické události. Tím, že si dané situace připomínáme a vysvětlujeme se jim můžeme pokusit předejít v budoucnosti.

Bonusová aktivita: V případě dostatečné časové dotace můžeme žákům pro další přiblížení námořní katastrofy promítnout dokument *WILHELM GUSTLOFF POTOPEN! Nejhorší námořní katastrofa...* [53].

5.6 Výuková lekce 6

Téma: Čtenářská reflexe ukázky z románu *Sůl moře*. Hodnota vzdělání, válka a její dopad na život dětí.

Ročník: 8.-9. základní školy

[53] *WILHELM GUSTLOFF POTOPEN! Nejhorší námořní katastrofa...* Online. YouTube. 2023. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-oThmVy1j20. [cit. 2026-04-19].

Cíle:

- Kognitivní: Žák identifikuje hlavní myšlenku textu a vysvětlí důvody k uzavření škol v Polsku.
- Psychomotorické: Žák pracuje s textem, vyhledává informace a formuluje odpovědi. Vyhledá v textu konkrétní jazykové prostředky (metafory), zvýrazní je a vysvětlí jejich význam.
- Afektivní: Žák si uvědomuje hodnotu a význam vzdělávání a dalších životních jistot.

Časová dotace: 45 minut

Metody a formy práce: Čtení s porozuměním, práce s textem, samostatná práce, řízená diskuse, reflexe, sdílení názorů.

AKTIVITY PŘED ČTENÍM:

Úkol č. 1: Evokace – žáci odpovídají na otázku: „*Kdyby se od zítřka navždy zavřela škola, které tři věci by vám nejvíce chyběly?*“ Žáci si své odpovědi zaznamenají do pracovního listu a zájemci je sdílí se třídou. Ve společné diskuzi můžeme porovnat, které odpovědi se často opakovaly a které jsou naopak individuální. Očekávám odpovědi typu: přátelé, každodenní trénink, tanec, rutina…

AKTIVITY PŘI ČTENÍ:

Úkol č. 2: Žáci si samostatně přečtou ukázku a následně odpovídají na otázky: „*Kdo je v textu vypravěč? Proč se škola zavřela?*“ Tyto otázky slouží k ověření základního pochopení a orientace v textu.

Úkol č. 3: Žáci v textu zvýrazní metafory: *Bílý sníh zakrýval temnou pravdu. Vyžehlený bílý ubrus na poškrábaném stole, čistě vyprané prostěradlo na flekaté matraci.* Aktivita rozvíjí schopnost pracovat s jazykovými prostředky v uměleckém textu, prohlubuje pochopení ukázky. Pokud žáci před touto hodinou metaforu neprobírali, je vhodné poskytnout jim před touto aktivitou výklad s příklady.

Úkol č. 4: Žáci odpovídají na otázku: „*Proč chtěli nacisté Polákům vzít vzdělání?*“ Tato otázka by měla žáky navést k zamyšlení nad manipulací – je jednodušší ovládnout člověka, který není vzdělaný. Můžeme rozvést diskuzi o důležitosti vzdělávání ve společnosti.

AKTIVITY PO ČTENÍ:

Úkol č. 5: Žáci odpovídají na otázku: „*Které věci by nikdo nemohl vzít tobě?*“ Aktivita vede k osobní reflexi a uvědomění si vnitřních hodnot. Očekávám odpovědi typu: myšlenky, vzpomínky, znalosti, lásku…

Úkol č. 6: Žáci odpovídají na otázku: „*Proč je důležité vážit si toho, že můžeme chodit do školy? Kterých dalších věcí si běžně v životě nevážíme?*“ Tato otázka by měla žáky navést k uvědomění, že nic v našich životech není samozřejmé. Propojuje historický kontext s reálným životem – jak válka zasahovala do životů běžných lidí, v tomto případě dětí. Očekávané odpovědi: rodina, svoboda, bezpečí, jídlo…

V závěrečné reflexi učitel s žáky shrne hlavní myšlenky a důležité poznatky z hodiny. Mohou prodiskutovat, jak se cítí a co je nejvíce zaujalo.

6. Ověření výukových lekcí v praxi

Tyto výukové plány byly autorkou práce ověřeny při výuce třetího a čtvrtého ročníku konzervatoře Taneční centrum Praha. Na běžné základní škole by žáci těchto ročníků navštěvovali osmou a devátou třídu. S každou třídou byla realizována jiná výuková lekce – žáci třetího ročníku absolvovali výukové lekce č. 1 a 5 a žáci čtvrtého ročníku absolvovali výukovou lekci č. 3.

6.1 Realizace výukové lekce 1

Výuková lekce byla realizována s žáky třetího ročníku konzervatoře v suplované hodině českého jazyka a literatury. Ve třídě bylo přítomno dvacet dva žáků, přičemž plný počet žáků ve třídě je dvacet čtyři. Z dvaadvaceti přítomných žáků bylo dvacet z nich ženského pohlaví (ve třídě jsou pouze dva chlapci). Tato třída byla od prvního ročníku všemi učiteli označována za zvídavou, pracovitou a ukázněnou, měla také vždy mimořádně soudržný a přátelský kolektiv a většinově dosahuje velmi dobrých studijních výsledků. V průběhu tohoto školního roku ve třídě přibylo osm nových žaček, což sice změnilo její dynamiku, ale nikterak závažně neovlivnilo její kvality. Nikdo z žáků nemá podpůrné opatření. Ve třídě se nachází dvě žačky z Ukrajiny, které jsou momentálně v česku čtvrtým rokem, s češtinou mají obě problém a v hodině se téměř nezapojovaly. Zbytek třídy spolupracoval velmi aktivně, včetně obou chlapců.

Hlavním cílem této výukové lekce bylo uvést žáky do problematiky sovětských pracovních táborů prostřednictvím seznámení s knihou *V šedých tónech*. Hlavními tématy této lekce jsou hodnota lidského života, svoboda, naděje a teoretické informace o existenci a fungování sovětských pracovních táborů. Tato lekce se věnuje pasáži z úvodu knihy, kdy je hlavní hrdinka Lina, společně se svou matkou a mladším bratrem, státní bezpečností násilně odvlečena na nádraží k deportaci. Jeden z vojáků se pokusí Jonase oddělit od jeho matky a sestry. Jelena s ním vyjednává a snaží se ho uplatit, aby s nimi Jonas mohl zůstat.

Při odpovídání na první otázku: *Jakou cenu má podle vás lidský život?* se třída jednohlasně shodla, že je tato cena nevyčíslitelná a nedá se vyjádřit v penězích. Většina třídy tvrdila, že by byla ochotna za záchranu někoho blízkého obětovat i svůj vlastní život. Pár žáků však poznamenalo, že by to mohl být kontraproduktivní čin, neboť pokud by se obětovali za život jednoho ze svých rodičů, mohlo by to pro ně být zničující a mohli by se o svůj život následně chtít připravit. Většina žáků poté vyjmenovávala materiální věci, kterých by se pro záchranu bližního vzdali – veškeré peníze a cenné předměty. Jeden žák měl velmi originální a

zajímavou odpověď: *Lidský život má nevyčíslitelnou cenu. Pro záchranu někoho blízkého bych obětoval např.: kostní dřeň, ledvinu atd. Ovšem obětovat svůj život bych nedokázal.*

V hodinách dějepisu se třída k druhé světové válce a sovětskému režimu ještě nedostala, přesto měli obecné povědomí o hrůzách tohoto období. Pro všechny byly známé koncentrační tábory, o pracovních táborech na Sibiři někteří nikdy předtím neslyšeli. Anexe pobaltských států a následné deportace nepohodlných osob pro ně byly novými informacemi.

Ukázku si žáci přečetli společně nahlas. Vypsat pět emocí, které postavy cítily, jim nedělalo problém, své odpovědi do pracovního listu zaznamenali velice rychle. Mezi nejčastější odpovědi patřilo: *stres, strach, panika, úzkost, šok, láska, úleva, únava*.

S deskriptivním popisem atmosféry na nádraží si dali všichni žáci záležet. Psaní jim v průměru zabralo deset minut. O svůj text se chtělo hodně žáků podělit se třídou. Dokázali krásně zachytit atmosféru a vyjadřovali se mnohdy až poeticky. Většina žáků se vyjadřovala v celých větách, jako by psali příběh.

Žákovská práce č. 1: *Stojím na nástupišti, někteří se strachují, jiní zase pláčou. Je tady šero, jak kdyby se zatáhla obloha a zmizela všechna naděje na přežití toho, co nás ještě čeká. Také je tady cítit puch všemožných druhů. Žádná vůně není příjemná, je to jako bychom nakrojili smradlavý sýr a museli jsme být u něho na milimetry blízko. Z puchu jsou cítit ty špatné emoce.* V této práci mě zaujalo spojení šera a ztráty naděje. Šero se také váže k nadpisu knihy, můžeme si ho spojit s šedou barvou. Velmi originální je též asociace se smradlavým sýrem, zaujala mě specifičnost tohoto přirovnání.

Žákovská práce č. 2: *Všichni vypadají vyděšení, někteří zmatení, někdo pláče anebo se objímají a říkají si, že vše bude v pořádku. Lidé na sobě mají špinavé oblečení a někteří mají i modřiny a jeden chlapeček vypadá, že se asi počůral, ale už nic nevidím, stoupla si před něj pravděpodobně jeho matka. Jsou tu policisté, co na všechny křičí a nadávají jim, kopou je a mlátí. Nádraží je špinavé, všude je chaos a zmatek, Všichni ale vypadají, že mají něco společného. Všichni mají strach, co se bude dít dál.* Tato práce vykazuje drobné stylistické nedostatky, ale obsahově je kvalitní. Líbí se mi, že žačka přímo vycházela z ukázky a zmínila Jonase, který se skutečně počůral.

Žákovská práce č. 3: *Vidím spoustu lidí, kteří jsou k smrti vyděšení a čekají na nástupišti. Slyším pláč malých dětí. Naříkání maminek, které drží své plačící děti v náručích. Vidím některé lidi, jak se beznadějně opírají o sloupy a sedí na zemi. Takový zmar jsem ještě nikdy nezažil.*

Atmosféra je tu přišerná. Cítím páru z lokomotiv. Je zataženo, všude je špína a kouř. Spousta policistů, kteří berou lidi jako obyčejný odpad. Práce jednoho z žáků přesně odpovídá zadání, vyjadřuje se v jednoduchých větách a působí jako nezúčastněný pozorovatel.

V další části hodiny shlédli žáci ukázku k filmu *Ashes in the Snow*, poté se snažili odhadnout, co vše musela Lina prožít a jak její osud dopadl. Informační okénko je přivedlo k tématu naděje a ve společném brainstormingu vytvořili myšlenkovou mapu. Někteří žáci měli problém jednotlivé asociace vyjadřovat v bodech, pokud to šlo, pokusili jsme se je společně převést do slov nebo sousloví, co nešlo, zůstalo jako věta. Žáci si do pracovního listu zapisovali jen to, s čím oni osobně souzní.

V posledním úkolu měli žáci na internetu vyhledat doplňující informace o sovětských pracovních táborech. K vyhledávání použili své mobilní telefony, ve škole je veřejná wifi, takže nikdo neměl problém. Vyhledali názvy dalších gulagů, které existovaly, shrnuli podmínky, které v nich panovaly a vyjmenovaly další knihy s touto tematikou.

V závěrečné diskuzi jsme rozebírali téma svobody, všichni shodně odpověděli, že po dnešní hodině si jí váží více. Diskutovalo se i o ostatních otázkách – např. *na co si máme dát pozor, jak můžeme naši svobodu bránit.* Žáci se shodli na tom, že si musíme dávat pozor na informace, které přijímáme z internetu, neboť se v nich může vyskytovat velké množství lží, které nás mohou negativně ovlivnit. Dále poznamenali, že mimo demokracie musíme hájit svobodu projevu a vyznání.

Celkově hodnotím hodinu velmi pozitivně. Žáci se na jejím chodu aktivně podíleli a bylo vidět, že je téma zaujalo. Příjemně mě potěšilo, kolik žáků se mnou chtělo sdílet své názory a jaký byl zájem prezentovat své odpovědi před třídou. Diskuse byly živé a žáci se dokázali do příběhu vžít. Časová dotace čtyřiceti pěti minut byla dostačující, žáci by ale zvládli o tématu diskutovat i déle a zajímalo je, co se s jednotlivými hrdiny stane. Pro velký zájem jsme se v následujícím týdnu společně podívali na filmové zpracování knihy. Žáci film sledovali s napětím a věnovali mu plnou pozornost, několik žaček se dokonce v průběhu filmu rozplakalo. Myslím si, že je důležité o podobných tématech s žáky mluvit a budovat v nich správné morální hodnoty. Několik žáků jsem dokonce zaslechla po skončení hodiny o tématu diskutovat u oběda, skupina žaček mě přišla poprosit, jestli by si ode mě mohly knihu půjčit.

6.2 Realizace výukové lekce 5

Tato výuková lekce byla realizována se stejnou třídou (třetí ročník konzervatoře) zhruba v měsíčním odstupu od realizace první výukové lekce. Ve třídě bylo přítomno dvacet žáků (z toho dva chlapci a dvě dívky ukrajinské národnosti). Žačky z Ukrajiny byly opět velmi pasivní, zbytek třídy komunikoval aktivně.

Hlavním cílem této výukové lekce bylo uvést žáky do problematiky postupu sovětské armády Pruskem, vyhlášení evakuační operace Hannibal a následného potopení lodi Wilhelm Gustloff. Hlavním tématem bylo jednání v krizových situacích. Ukázka, se kterou pracovní list pracuje, je ze závěru knihy a zachycuje moment, kdy byla loď Wilhelm Gustloff zasažena sovětskými torpédy. Čtenář má možnost sledovat a porovnat chování a prožívání stejného momentu z pohledu čtyř postav – Joany, Emilie, Alfreda a Floriana. Díky odlišnosti postav může čtenář nahlížet na situaci z různé perspektivy a z jiných míst na lodi. Každá z postav jedná jinak a její chování částečně odráží jejich charakter.

Úvodní úkol volné asociace představ činil některým žákům problém. Často se zastavovali a usilovně přemýšleli, jak pokračovat. V průběhu aktivity jsem třídu monitorovala a podporovala žáky ve volném psaní. Časová dotace činila dvě minuty na psaní a jednu minutu na kontrolu a případnou úpravu. Následně se tři žačky přihlásily ke sdílení svého textu se třídou. Někteří žáci psali ve větách: *Je zima, všude je led a sněží. Mám hlad. Stojím na břehu a koukám se na nekonečnou plochu lesklého ledu. Fouká studený vítr a já se cítím sama, ale zároveň ne. Okolo mě se mihotají vločky sněhu a jakoby mě chtěly něco říct. Tvoří tvary a já se snažím pochopit, co mě chtějí říct.* Jiní se naopak vyjadřovali pouze útržkovitě: *chlad, vůni sněhu, polo roztátý sníh, čerstvý vzduch, klid, tajemno, strach, vodu, temné stromy, stíny, zvířata, mihotání, adrenalin, uvolnění myslí, srovnání myšlenek, šum vody, zvuky zvířat a ryb, potřebu skočit do vody, červenání tváří, mrznutí nosu, suché rty*. Třetí typ žáků dvě předchozí metody kombinoval: *ticho, slaná vůně, šplouchání ryb (tiše), jen slyším šplouch a žbluňk, další rybička vyskočila zpod hladiny, je chladno a zima a začíná se natahovat mlha na hladinu*.

Po úvodní aktivitě následovalo uvedení žáků do problematiky. Historický kontext operace Hannibal jim nebyl znám, proto bylo potřeba přednést krátký výklad.

Poté jsme si společně přečetli ukázku – dívky předčítaly pasáže Joany a Emilie a chlapci předčítali pasáže Alfreda a Floriana. Při shrnutí ukázky žáci správně postřehli, že každá z postav reaguje v dané situaci trochu odlišně. Diskutovali jsme o tom, co může způsobovat, že ve stejných situacích jednáme odlišně. Odpovědi byly vesměs podobné: „*Protože každý jsme jiný,*

záleží i na věku, povaze, zkušenostech, na pohlaví…“ „*Každý má jinak nastavené myšlení, hladinu stresu a pud sebezáchovy. Záleží i na věku, pozici, zkušenostech*.“ Následně si žáci vybrali dvě postavy a srovnali jejich chování. Srovnání Alfreda a Floriana: „*Alfred se choval sobecky. Nesnažil se pomoct jiným. Dával přednost sobě a nepomohl mamince s dítěte. Florian myslel především na druhé a všem pomáhal. Ochotný, obětavý, statečný*.“ Srovnání Alfreda a Emilie: „*Alfred nejdřív ani nevěděl, co se stalo. Byl zmatený a chvíli mu trvalo, než se zorientoval. Až když viděl holčičku u piana, tak mu došlo, jak blbě na tom jsou a myslel jenom na sebe. Emilia hned věděla, co má dělat. Byla zorientovaná a jednala velmi rychle. Podávala vesty a říkala lidem, co mají dělat. Zachraňovala, koho mohla a všem se snažila pomoct. Zároveň měla šílený strach o své dítě*.“ Srovnání Floriana a Joany: „*Florian se hned pustil do toho, aby pomohl a hned přemýšlel, jak se dostane nahoru se všema k Joaně. Při tom na sobě táhl kluka a bral ostatní s sebou. Joana věděla, že se něco děje, ale chtěla si raději počkat na pokyny od paluby a nechtěla ani poslechnout Emilii. Radši všechny ujistila, ať si sednou a nic neřeší a počkají na pokyny*.“ Většina žáků si vybírala postavy, které byly ve svém jednání kontrastní.

Následovala společná diskuze o individualitě prožívání, ve které se žáci snažili odhadnout, jaké postavě by se v dané situaci pravděpodobně podobali. Žáci hodnotili povahové rysy postav, které ovlivnily jejich chování v krizové situaci. Poté měli rozhodnout, která postava se podle nich v danou chvíli zachovala nejstatečněji. Většina třídy jmenovala Floriana: „*Staral se o malého chlapce a dědečka a snažil se je zachránit a dostat je do bezpečí.*“ „*Za mě Florian, protože hned zareagoval a zatím pomohl všem nejvíce a choval se mile a nedal na sobě znát stres.*“ Pár žaček zvolilo Emilii: „*Emilie, protože je právě po porodu a i s tím miminkem se snaží všem pomoct.*“ „*Emilia, je jí jen čtrnáct, ale reaguje lépe než mnoho dospělých*.“

Poté jsme se věnovali promluvám postav v ukázce. Žáci si správně všimli, že postavy své promluvy omezily jen na to nejnutnější: „*rozkazovací věty, jenom slova, která dávají smysl, krátké, útržkovité, říkají jen nejdůležitější věty*“.

Když měli žáci zmínit jeden moment, který je v ukázce nejvíce zasáhl, téměř jednohlasně psali o smrti malé holčičky: „*Jak piano rozmáčklo malou holčičku a Alfred si jen vzal její vestu místo toho, aby se jí snažil pomoct*.“ Tato scéna je pravděpodobně nejsurovějším momentem celé knihy, a proto není divu, že na žáky zapůsobila. Při shrnování nových poznatků všichni zmínili, že je překvapilo, že při potopení lodi Wilhelm Gustloff zemřelo více lidí než při potopení Titanicu.

V závěrečné reflexi jsem se žáků zeptala, proč je podle nich důležité, aby se na podobné příběhy nezapomnělo. Většina žáků v historii hledala ponaučení: *„Abychom příště neudělali tolik stejných chyb. Abychom vzpomínali na ty lidi, kteří si tímhle museli projít a tím pádem, abychom si vážili toho, co teď máme.*“

Tuto hodinu hodnotím kladně, spolupráce s žáky byla velmi příjemná a bylo vidět, že je téma zaujalo. Časová dotace 45 minut byla dostačující.

6.3 Realizace výukové lekce 3

Tato výuková lekce byla realizována s žáky čtvrtého ročníku konzervatoře. Třídu K4 navštěvuje devatenáct žáků, z tohoto počtu jsou dva žáci mužského pohlaví, dvě žačky jsou ukrajinské národnosti a jedna žačka pochází z Číny. Jeden z chlapců má diagnostikovanou dyslexii a dysortografii, práce s pracovním listem mu nedělala žádný problém, naopak byl jedním z nejaktivnějších a nejšikovnějších žáků ve třídě. Žačky z Ukrajiny se, obdobně jako v předchozí třídě, nezapojovaly, pouze vyplňovaly pracovní list. Čínská žačka nemá téměř žádnou jazykovou bariéru, lze slyšet jen drobný přízvuk, v Česku pobývá od posledního ročníku mateřské školky. Jejím problémem je ale obrovská únava, neboť k náročnému režimu konzervatoře studuje čínštinu, hraje na dva hudební nástroje a její rodina po ní vyžaduje perfektní výsledky ve všech vyučovacích předmětech. V hodinách pak bývá letargická a při samostatné práci na pracovním listě usnula. Usínání v hodinách je problém, který s ní řeší všichni kolegové. Tento problém jsme se snažili vyřešit i s rodinou, ale zatím neúspěšně.

Ve třídě běžně vyučuji anglický jazyk, s výukou českého jazyka a literatury nemám mimo suplování zkušenosti. Třída K4 je ukázněná a má dobré pracovní návyky. Třídní kolektiv není úplně soudržný, ale nepotýkáme se s většími problémy. Úroveň jednotlivých žáků se liší a jsou mezi nimi velké rozdíly. Iniciativu přebírá pár nadprůměrných žaček a zbytek třídy jako by se před nimi styděl projevovat. Třída není moc kreativní, více jim vyhovuje memorování. Metody kritického myšlení v hodinách českého jazyka a literatury téměř nevyužívají, jsou ale zvyklí hovořit o smyslu ukázky, hlavní myšlence a charakteristice postav.

V úvodní teoretické otázce: *Co víte o deportacích a sovětských pracovních táborech?* dominoval jeden z chlapců, předvedl perfektní faktické znalosti a přiznal, že ho toto období a dějiny obecně velmi zajímají. Většina třídy měla o tématu alespoň nějaké povědomí, ve srovnání s třetím ročníkem do hodiny vstupovali s většími teoretickými znalostmi.

Tvorba pětilístku byla pro žáky překvapivě náročná, včetně diskuse se spolužákem a sdílení se třídou jim zabrala přes deset minut. Na žácích bylo vidět, že se bojí, že bude jejich odpověď špatná, snažila jsem se je přesvědčit o opaku, ale po vybrání pracovních listů na konci hodiny jsem zjistila, že některé řádky stejně zůstaly nevyplněné. Po diskusi se spolužákem v lavici jsem celou třídu poprosila, aby přečetli svůj poslední řádek. Vyskytly se jen čtyři různé odpovědi: *vězení, pracovní tábor, koncentrační tábor* a jedenkrát užité antonymum *svoboda*. Mezi nejzdařilejší věty patří: Nikdo tu nezůstane naživu. Vzdělaní lidé musí trpět. Zločin proti lidské morálce. Gulag byl peklo světa. Vězení bylo pro nevinné.

Metoda I.N.S.E.R.T. byla pro žáky o poznání jednodušší. Několik žáků uvedlo jako novou informaci, že partyzáni byli bojovníci za svobodu, celá třída shodně jako informaci, kterou chtějí dovysvětlit, označila: *kdo nebo co je NKVD*. Další otázky byly: *Kdo je Kreckij? Kdo je Komorov? Jaké má Lina schované kresby? Proč se Komorov smál? Jaké auto s vodou? Co se stane dál?* Vše kromě poslední otázky jsme si společně vysvětlili.

Popis těla naraženého na kůl na žáky působil odporně. Altorčin záměr podle nich bylo šokovat a popsat jaké hrůzy na vězně v pracovních táborech čekaly.

Při čtení s předvídáním velká část třídy předpokládala, že se příběh bude vyvíjet tragicky a alespoň jedna z žen zemře: *Podle mě příběh skončí fakt špatně a všechny čtyři je zastřelí a pokud ne všechny čtyři, tak alespoň jednu z nich a ostatní nechá trpět a trápit se tím, že zemřela přímo vedle nich.* Nebo: *Komorov zamířil na paní Rimasovou a zmáčkl spoušť. To samé udělal i u neznámé ženy. Jediný, kdo přežil byla Lina a její matka.* Nebo odpověď ukrajinské žačky: *Komorov zastřelil Liny matku a ostatní co tam byli. Jenom Lina přežila.* Zbytek třídy byl optimističtější: *Myslím si, že jen co začne paní Rimasová odříkávat modlitbu, se voják začne smát a ženám nic neudělá. Spíš si asi chtěl připomenout, že nad nimi má kompletní moc a hrob, který si samy právě vykopaly může kdykoliv být využit. Většina vojáků je nebrala jako lidi, ale jako zvířata.* Nebo: *Na Komorova někdo zavolá. On ihned zapomene, co chtěl a vydá se tím směrem. Lina, matka a paní Rimasová jsou v šoku, ale musí jednat rychle, aby měly šanci na přežití.* Jedna žačka zvolila vyprávění v ich formě jako by byla Lina: *V tom zazněl výstřel, až se ptáci rozletěli kolem, pak další výstřel a další a ještě jeden. Otevřela jsem oči. Já i máma jsme se na sebe podívaly. Komorov chodil kolem jámy a střílel do vzduchu.* Po rozdání druhé části pracovního listu pár žáků změnilo názor a podle obrázků tvrdilo, že se je velitel pokusí pohřbít za živa. Většina však začala doufat, že všechny postavy přežijí. Ke změně názoru jim přispěl velitelův výraz v obličeji, vyčetli z něj, že tak jedná pouze pro zábavu a svůj čin nemyslí úplně vážně. Přečtení druhé části ukázky jim jejich hypotézu potvrdilo.

Následovala společná diskuse, ve které žáci shodně uvedli, že se takto velitel Komorov zachoval pouze pro zábavu a že je jeho chování odporné. Jedna žačka uvedla že „*nechápe, jak se takto lidé mohou chovat*“. V odpovědi na otázku: *Myslíte si, že v podobných podmínkách může člověk ztratit víru v lidství?* se třída rozdělila na dva přibližně stejně velké tábory. Jedna polovina tvrdila, že to možné je, neboť zažijí tolik hrůz, že ztratí víru v lidi obecně. Druhá skupina tvrdila, že vždy nemůžeme chování lidí paušalizovat, každý je jiný a neznáme důvody, které je k tomuto jednání vedli. Uvedli, že je možné, že tyto hrůzy páchali, protože jim samotným bylo vyhrožováno a byli k tomu přinuceni nebo že byli zmanipulováni a nebyli schopni poznat, že to, co dělají je špatné. Druhá skupina také tvrdila, že v těchto podmínkách se naopak lidskost projeví silněji a vážíme si těch, kteří nám pomohou a jsou na nás milí. Tato diskuze byla vzhledem k věku žáků velmi vyspělá.

Zaznamenání emocí, které ženy v jámě cítily bylo, stejně jako v předchozí třídě, pro žáky jednoduché. Mezi nejčastější odpovědi patřilo: *strach, beznaděj, úzkost, láska, smíření, bezmoc, panika, nenávist, naděje.*

Závěrečná diskuse byla poměrně obsáhlá a trvala přibližně deset minut. Na otázku: *Co vás v dnešní hodině nejvíce zasáhlo?* odpovídali žáci různě: *hrůzy gulagu, čeho jsou lidé schopní, jak se někdo může takto chovat pro zábavu…* Mezi odpovědi na otázku: *Co na vás nejvíce zapůsobilo?* patřilo: *popis mrtvého muže na kůlu, popis pohřbívání za živa, popis fungování gulagů…* Zapojovali se víceméně ti stejní žáci dokola (čtyři dívky a jeden výše zmíněný chlapec). Dále žáky zajímalo vyprávění o tom, co ještě Lina v táboře zažila a jak to s její rodinou dopadlo. Opět jsem konstatovala, že si musíme dávat velký pozor na to, abychom chyby z naší historie neopakovali. Jedna žačka zmínila, že nyní opět svět přihlíží hrůzám, které se dějí v pásmu Gaza. Několik žaček vyjádřilo svůj strach z budoucnosti a hrozby další světové války. Hodinu hodnotím úspěšně, ale ve srovnání s třetím ročníkem bylo vidět, že téma tuto třídu tolik nezasáhlo.

7. Závěr

V diplomové práci jsme se věnovali didaktické interpretaci vybraných děl americké autorky s litevskými kořeny – Ruty Sepetysové. Konkrétně se jednalo o díla *V šedých tónech* a *Sůl moře*. První část práce se zabývala životem a stylem tvorby Ruty Sepetysové.

Na tuto kapitolu navazoval rozbor vnitřní struktury výše zmíněných děl, které nesou velké množství společných znaků. Nejprve jsme se věnovali časoprostoru, kompozici a jazykové rovině, na které navázala stručná charakteristika hlavních postav a popis děje. Mostem k praktické části diplomové práce byl rozbor hlavních motivů obou knih a nastínění jejich možného využití ve výuce.

Následovala praktická část diplomové práce, sestávající se z šesti metodických příruček, které mohou sloužit jako konkrétní návod pro práci s pracovními listy, nacházejícími se v příloze této diplomové práce. Čtyři z šesti metodických příruček byly zaměřeny na knihu *V šedých tónech*, neboť jsem v ní spatřovala větší didaktický potenciál než v knize *Sůl moře*. Aktivity v pracovních listech jsou rozděleny do tří částí: před čtení, při čtení, po čtení. Tři z šesti výukových lekcí byly ověřeny ve výuce s žáky třetího a čtvrtého ročníku konzervatoře Taneční centrum Praha. Ověření výukových lekcí je zhodnoceno v šesté kapitole.

Tato práce ukazuje, že jsou knihy Ruty Sepetysové vhodným materiálem pro práci s dospívajícími žáky. Jsou schopné mladé čtenáře zaujmout a přiblížit jim zapomenuté dějinné události, hodí se tak k posílení mezipředmětových vztahů s dějepisem. Autorka nám nabízí celou škálu podnětů k zamyšlení, které s žáky můžeme rozebírat ve výuce. Otevírá morální dilemata, popisuje tragické životní osudy a vzbuzuje ve svých čtenářích empatii. Myslím si, že díla Ruty Spetysové si zaslouží pozornost všech pedagogů českého jazyka a doufám, že tato diplomová práce poslouží ostatním kolegům jako inspirace do jejich vlastní výuky.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Petra Novotná Dis.
Katedra:	Český jazyk a literatura
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Jaroslav Vala, PhD.
Rok obhajoby:	2026

Název práce:	Didaktická interpretace vybraných děl Ruty Sepetysové
Název práce v anglickém jazyce:	Didactic Interpretation of Selected Works by Ruta Sepetys
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá tvorbou současné americké spisovatelky litevského původu Ruty Sepetysové. Zaměřuje se na romány *V šedých tónech* a *Sůl moře*. Teoretická část představuje život a dílo autorky v kontextu současné literatury pro děti a mládež a analyzuje didaktický potenciál jejích knih. Stěžejní část práce tvoří literární rozbor obou vybraných románů, který se soustředí na jejich vnitřní stavbu, zejména na časoprostor, kompozici, jazykovou rovinu, postavy, děj a klíčové motivy. Součástí analýzy románu *V šedých tónech* je také zhodnocení jeho grafické adaptace a filmového zpracování. Praktická část práce navrhuje šest výukových lekcí vycházejících z analyzovaných literárních děl a zaměřených na rozvoj čtenářské gramotnosti, interpretace textu a historického povědomí žáků. Vybrané lekce

	byly ověřeny v pedagogické praxi, přičemž práce reflektuje průběh jejich realizace. Cílem práce je prokázat, že díla Ruty Sepetysové představují vhodný prostředek pro propojení literární a historické edukace a nabízejí významný didaktický potenciál pro školní výuku.
Klíčová slova:	Ruta Sepetysová, literatura pro děti a mládež, didaktická interpretace, V šedých tónech, Sůl moře, čtenářská gramotnost, výuková lekce,
Anotace práce v anglickém jazyce:	This diploma thesis focuses on the work of the contemporary American author of Lithuanian descent, Ruta Sepetys, with particular emphasis on the novels *Between Shades of Gray* and *Salt to the Sea*. The theoretical part introduces the author's life and literary work within the context of contemporary children's and young adult literature and examines the educational potential of her novels. The core of the thesis consists of a literary analysis of the selected works, focusing on their internal structure, including setting, composition, language, characters, plot, and key motifs. The analysis of *Between Shades of Gray* also includes an evaluation of its graphic novel adaptation and film adaptation. The practical part presents six lesson plans based on the analysed literary works, aimed at developing students' reading literacy, text interpretation skills, and historical awareness. Selected lessons were

	implemented in educational practice, and the thesis reflects on their implementation teaching at secondary school level. The aim of the thesis is to demonstrate that Ruta Sepetys's works provide an effective means of connecting literary and historical education and offer significant educational potential for classroom instruction.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	Ruta Sepetys, Young adult literature, Between shades of gray, Salt to the sea, reading literacy, lesson plans.
Přílohy:	Pracovní listy k výukovým lekcím
Rozsah:	82 stran
Jazyk:	Čeština

Zdroje

- *About*. Online. Ruta Sepetys: Seeker of lost stories. Dostupné z: https://rutasepetys.com/about/. [cit. 2026-04-15].
- BENEDIKTOVÁ, Jana. Recenze: Válečná Sůl moře to umí osolit postavám i čtenářům. Česká televize [online]. 11. 10. 2016 [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/recenze-valecna-sul-more-to-umi osolit-postavam-i-ctenarum-107976
- DOUBKOVÁ, Anna; TOMEK, Karel a TUPÝ, Jan. *Gramotnosti v ŠVP, aneb, Inspirace pro inovace školního vzdělávacího programu na základní škole: příručka pro koordinátory ŠPV na základních školách*. [Praha]: [Národní pedagogický institut České republiky], [2021]. ISBN 978-80-7578-073-7.
- KHLEVNIUK, Oleg V. *The History of the Gulag: From Collectivization to the Great Terror*. New Haven: Yale University Press, 2013. ISBN 978-0-300-20503-9
- KOŠŤÁLOVÁ, Hana; ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina; HAUSENBLAS, Ondřej a ŠLAPAL, Miloš. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Online. Praha: Česká školní inspekce, 2010. Dostupné z: https://www.csicr.cz/html/CGvzdelavaci_cil/html5/index.html?pn=5. [cit. 2026-04-19].
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Literatura ve škole*. Plzeň: ZČU, 2010. ISBN 978-80-7043-891- 6.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002.
- MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. 219 s. ISBN 80 7315-039-5.
- *More Died On This WWII Ship Than On The Titanic And Lusitania Combined*. National Public Radio [online]. 2024 [cit. 2026-04-05]. Dostupné z: https://www.npr.org/2016/02/17/466924137/more-died-on-this-wwii-ship-than on-the-titanic-and-lusitania-combined
- *Ruta Sepetys discusses her novel*, Between Shades of Gray. *Vimeo*. Online. [cit. 2026-04-15]. Dostupné z: https://vimeo.com/12589530?signup=true. Kanál uživatele Penguin Young Readers Group.
- *Salt to the Sea*. Online. Ruta Sepetys: Seeker of lost stories. Dostupné z: https://rutasepetys.com/books/salt-to-the-sea/. [cit. 2026-04-15].

- SEPETYS, Ruta. *Sůl moře*. V Praze: CooBoo, 2016. ISBN 978-80-7544-180-5.
- SEPETYS, Ruta. *V šedých tónech*. Přeložil Petr ELIÁŠ. V Praze: CooBoo, 2013. ISBN 978-80-7447-167-4.
- SIEGLOVÁ, Dagmar. Konec školní nudy. Didaktické metody pro 21. století. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2019. ISBN 978-80-271-2254-7.
- *Sůl moře*. Online. Zlatá stuha. Dostupné z: http://www.zlatastuha.cz/sul-more. [cit. 2026-04-15].
- TODOROV, Tzvetan. Poetika prózy. 1. vyd. Praha: Triáda, 2000. 336 s. ISBN 80-86138 27-5.
- VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd). *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- *WILHELM GUSTLOFF POTOPEN! Nejhorší námořní katastrofa...* Online. YouTube. 2023. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-oThmVy1j20. [cit. 2026-04-19].

Přílohy

Výuková lekce č. 1

Ruta Sepetysová – V šedých tónech

Jakou cenu má podle vás lidský život? Dá se vyjádřit v penězích/v majetku? Co byste byli ochotni obětovat za záchranu někoho blízkého?

V roce 1939 obsadil Sovětský svaz pobaltské státy Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Krátce poté Kreml vytvořil seznamy lidí, které považoval za odpůrce Sovětů a které chtěl zabít, poslat do vězení nebo odvléct do pracovních táborů na Sibiři. Lékaři, právníci, učitelé, vojáci, spisovatelé, podnikatelé, muzikanti, výtvarníci, a dokonce i knihovníci byli považováni za nepřítele režimu a jejich jména se spolu s členy jejich rodiny objevovala na stále se rozšiřujícím seznamu lidí určených k hromadné likvidaci. K prvním deportacím došlo 14. června 1941. Mezi ty, kteří byli odsunuti do Gulagu patří i hlavní hrdinka Šedých tónu, patnáctiletá Lina a její rodina. Kniha popisuje jejich odvlečení a následné dlouholeté věznění.

Přečti si následující ukázku:

„Davaj!" křikl policista z NKVD, když otevřel zadní dveře auta. Prostranství před nádražím se hemžilo auty, muži v uniformách a lidmi se zavazadly. Hluk každou minutu stoupal.
Matka se sehnula a vzala nás za ramena. „Držte se u mě. Když bude třeba, chyťte se kabátu. Nesmí nás rozdělit." Jonas matčin kabát hned popadl.
„Davaj!" houkl znovu policista, stáhl jednoho z mužů z auta a přitlačil ho na zem. Matka a muž z banky začali pomáhat ostatním. Když vystupovala Ona, držela jsem dítě.
Plešatý muž se kroutil bolestí, když ho nesli dolů.
Muž z banky přistoupil k důstojníkovi NKVD. „Máme tu lidi, kteří potřebují ošetřit. Sežeňte doktora, prosím." Policista ho ignoroval. „Doktora! Sestru! Potřebujeme doktora!" zavolal ten pán do davu.
„Slitování," hlesl plešatý muž a natáhl se ke strážím. „Slitujte se, prosím."
Důstojník chytil muže z banky, zarazil mu do zad pušku a odváděl ho pryč. „Můj kufr!" křičel muž. Knihovnice vzala do ruky jeho kufr, ale než se za ním stihla rozběhnout, zmizel v davu.

Zastavila se u nás nějaká Litevka a řekla, že je zdravotní sestra. Začala ošetřovat Onu i plešatého muže a my ji v kroužku pozorovali. Prášilo se tu a Ona už měla bosé nohy pokryté vrstvou špíny. Kolem nás se hrnuly davy lidí, kteří se mezi sebou proplétali se zoufalými výrazy v tváři. Viděla jsem, jak okolo prošla jedna spolužačka ze školy s matkou. Chtěla mi zamávat, ale matka jí zakryla oči, když se k nám přiblížily.
„Davaj!" štěkl nějaký policista. „Tyhle lidi tu nemůžeme nechat," namítla matka. „Sežeňte nosítka."
Policista se rozesmál. „Však je můžete nést." Nesli jsme. Dva muži vzali naříkajícího plešatce. Já držela dítě a kufr a matka podpírala Onu. Jonas zápolil se zbytkem zavazadel, paní Grybasová a knihovnice mu pomohly.
Došli jsme na nástupiště. Panoval tu chaos. Některé rodiny rozdělili. Děti křičely a matky prosily. Dva policisté odtáhli nějakého muže pryč. Jeho žena ho nechtěla pustit, a tak ji chvíli táhli za sebou a pak ji odkopli.
Knihovnice si ode mě vzala mimino. „Mami, je tu tatínek?" zeptal se Jonas, který stále svíral její kabát.
Myslela jsem na totéž. Kdy a kam odvedli Sověti otce? Cestou do práce? Nebo když si šel o polední pauze ke stánku pro noviny? Hleděla jsem na masy lidí na nástupišti. Byli mezi nimi i starší. Litva si svých staroušků váží, a tady je naháněli jako dobytek.
„Davaj!" Důstojník NKVD drapl Jonase za rameno a táhl ho pryč.
„NE!" zaječela matka.
Odváděli Jonase. Mého krásného, rozkošného bráška, který brouka z domu radši vyhnal, než aby ho zašlápl, a který ochotně nabídl pravítko, když bylo potřeba ošetřit jednomu mrzutému dědkovi nohu.
"Mami! Lino!" volal a bušil kolem sebe rukama. „Stůjte!" vykřikla jsem a vrhla se za nimi. Matka chytila policistu a začala mluvit rusky, čistě, plynně rusky. Zastavil se a poslouchal. Snížila hlas a mluvila klidněji. Nerozuměla jsem ani slovo. Policista cukl Jonasem k sobě. Já ho chytila za druhou ruku. Celé tělo se mu začalo zmítat vzlyky. Vpředu na kalhotách se mu objevila velká mokrá skvrna. Svěsil hlavu a plakal.
Matka vytáhla z kapsy svazek rublů a opatrně ho důstojníkovi ukázala. Sáhl po něm a pak matce něco řekl a kývl hlavou. Ta vystřelila rukou vzhůru, strhla si z krku přívěsek a vtiskla ho muži do ruky. Ale ten pořád nevypadal spokojeně. Matka dál mluvila rusky a vytáhla z kabátu kapesní hodinky. Poznala jsem je. Byly po jejím otci a v měkkém zlatě vzadu bylo vyryté jeho jméno. Policista po nich chňapl, pustil Jonase a začal křičet na lidi vedle nás.
Přemýšleli jste někdy o tom, jakou cenu má lidský život? To ráno měl ten bráškův cenu kapesních hodinek.
"Už je dobře, miláčku. Všichni jsme v pořádku," konejšila ho matka, objímala ho a slíbávala mu slzy ze tváří. "Že ano, Lino? Už je dobře."
"Přesně tak."
Jonas, který stále ještě plakal, si rukama zahanbeně zakryl skvrnu na kalhotách.
"Z toho si nic nedělej, broučku. Převlékneme tě," řekla matka a stoupla si před něj, aby na něj nikdo neviděl. "Lino, půjč bráškovi kabát."
Stáhla jsem kabát a podala ho matce.
"Koukni, tohle si na sebe na chvíli vezmi."
"Mami, proč mě chtěli odvést?" zeptal se Jonas.
"Já nevím, zlato, ale teď už jsme zase spolu."
Spolu. Stáli jsme tam na nástupišti v tom všem zmatku, já v květované noční košili a bráška ve světlounce modrém svrchníku, který skoro tahal po zemi. Museli jsme být k smíchu, ale nikdo se na nás ani nepodíval.

Zkus identifikovat a zapsat emoce, které Lina a její rodina v danou chvíli asi cítili (alespoň 5 slov):

Představ si, že jsi svědkem celé této scény, zkus co nejdetailněji popsat co vidíš, jaké vůně cítíš, jaké je prostředí, nálada a atmosféra, jaké je počasí, atd...

Je až neuvěřitelné, že v průběhu celé knihy Lina nikdy neztrácí naději a vždy je připravena vydržet ještě alespoň o den déle. Spolu se svou matkou jednají s lidmi laskavě a snaží se být jim nápomocné.

Jak myslíš, že je možné, že se jim to dařilo? Kde je možné v těžkých chvílích nalézt naději? Kde čerpáš svou sílu ty? Je naděje v těžkých chvílích důležitá?

Vytvořte myšlenkovou mapu ke slovu naděje:

NADĚJE

O sovětských pracovních táborech se příliš nemluví, ale je to důležité téma. Pokus se na internetu najít nějaké informace o gulazích: jaké v nich byly podmínky, kdo do nich byl odesílán, na jak dlouho, jaké byly významné tábory, jaké knihy byly o gulazích napsány?

Vážíš si po dnešní hodině více své svobody? Proč?

Výuková lekce č. 2

Ruta Sepetysová – V šedých tónech

Podívejte se na následující obrázky. Dokážete z nich odhadnout, o čem kniha bude?

Myslím, že příběh bude o ...

Přečtěte si ukázku z části knihy, kdy Lina a tisíce dalších lidí čekají na nádraží ve svých vagonech na deportaci. Nikdo přesně neví, co se bude dít. Lině, jejímu mladšímu bratrovi Jonasovi a jejich kamarádovi Andriusovi se podaří z vagonu nepozorovaně vyklouznout a vydají se hledat své otce.

„Jonasi.“
„Ano, tatínku?" ozval se Jonas a díval se přitom do otvoru.
„Jsi moc statečný, že jsi přišel. Všichni se držte pohromadě. Vím, že se o sestru i o maminku dobře postaráš, až budu pryč."
„Postarám, tati, slibuju," odpověděl Jonas. „Kdy tě zase uvidíme?"
Otec se odmlčel. „Nevím. Doufejme, že brzy."
Sevřela jsem balík oblečení. Po tvářích mi kanuly slzy.
„Neplač, Lino. Odvahu," řekl otec. „Ty mi můžeš pomoct."
Vzhlédla jsem k němu.
„Rozumíš mi?" Tatínek se váhavě podíval na Andriuse. „Můžeš mi pomoct tě najít," zašeptal. „Poznám tě... stejně jako ty poznáš Muncha. Ale musíš být opatrná."
„Ale," začala jsem nejistě.
„Oba vás mám moc rád. A vyřiďte matce, že ji taky. A ať si vzpomene na ten dub. Modlete se, děti, a já to uslyším. Modlete se za Litvu. A teď upalujte zpátky. Rychle!"
Na prsou mě bolelo a pálily mě oči. Dala jsem se na cestu zpátky, ale klopýtla jsem.
Andrius mě zachytil. „Není ti nic?" zeptal se. Jeho tvář vypadala něžně, ustaraně.
„Ne, není," odpověděla jsem, rychle si otřela oči a vykroutila se mu. „Pojďme najít tvého otce."
„Ne, vždyť jsi to slyšela. Rychle, utíkejte zpátky. A vyřiďte to všechno matce."
„Ale co tvůj táta?" namítla jsem.
Ještě pár vagonů zkusím. Sejdeme se u nás," řekl. „A už jděte, Lino. Ztrácíte čas."

(...)

Každý den, když vlak zastavil, vykláněli jsme se ven a snažili se spočítat, kolik těl vyhazují. Bylo jich čím dál víc. Všimla jsem si, že Jonas počítá děti a kamínkem si dělá na prknech značky. Dívala jsem se na ně a představovala si, jak kreslím hlavičky, jednu na druhou, vlasy, oči, nos a pusu.
Lidé odhadovali, že míříme na jih. Ten, kdo byl zrovna u okénka, hlásil, když jsme projížděli kolem nějaké tabule. Nohy jsem měla od vibrací podlahy celé zdřevěnělé. Hlava mi z toho všeho pachu třeštila a všechno mě hrozně svědilo. Ve vlasech, za ušima a v podpaží mě kousaly vši.
Projeli jsme Vilnius, Minsk, Oršu a Smolensk. Psala jsem si cestu inkoustem na kapesník. Každý den, když se otevřely dveře a dovnitř se dostalo světlo, přidávala jsem další detaily a záchytné body, které tatínek pozná: naše narozeniny nebo kresbičku vilkase – vlka. Psala jsem jen doprostřed a kolem jsem nakreslila kruh navzájem se dotýkajících rukou. Pod ně jsem naškrábala pošli dál a nakreslila litevskou minci. Když byl kapesník složený, písmo nebylo vidět.
„Kreslíš si?" zašeptal šedovlasý muž a natahoval si přitom hodinky.
Trhla jsem sebou.
Nechtěl jsem tě vyděsit," řekl. „Nikomu to nepovím."
„Musím dopravit vzkaz tátovi,“ vysvětlovala jsem tiše. „Aby nás mohl najít. Říkala jsem si, že ten kapesník po někom pošlu a on se k němu nakonec dostane."
„Velmi chytré," odtušil.
Celou cestu je moc milý. Můžu mu věřit? „Musím ho dát někomu, kdo pochopí, jak je to důležité, a pošle ho dál."
„Já ti s tím pomůžu," nabídl mi.

Do levé části tabulky vypiš z ukázky slovo od slova alespoň dvě různé pasáže, které tě nějakým způsobem zaujaly, šokovaly, nebo se ti zdály působivé. Do pravé části tabulky vysvětli, proč sis vybral/a zrovna tuto pasáž, jak na tebe působí, co v tobě vyvolala a proč tě zaujala.

Co Linin otec myslí větou "Poznám tě... stejně jako ty poznáš Muncha?" Víš, kdo to byl Edward Munch?

Myslíš, že mohl kapesník doputovat až k otci Liny? Proč ano/ne?

Vymysli, co pro rodiče Liny a Jonase může znamenat dub a proč si na něj má matka vzpomenout:

Představ si, že potřebuješ někomu ze svých blízkých poslat podobný vzkaz. Napiš a namaluj něco, podle čeho tě určitě poznají. Ve dvojicích si se svým spolužákem ukažte a vysvětlete, co jste namalovali. K dispozici máš celý papír.

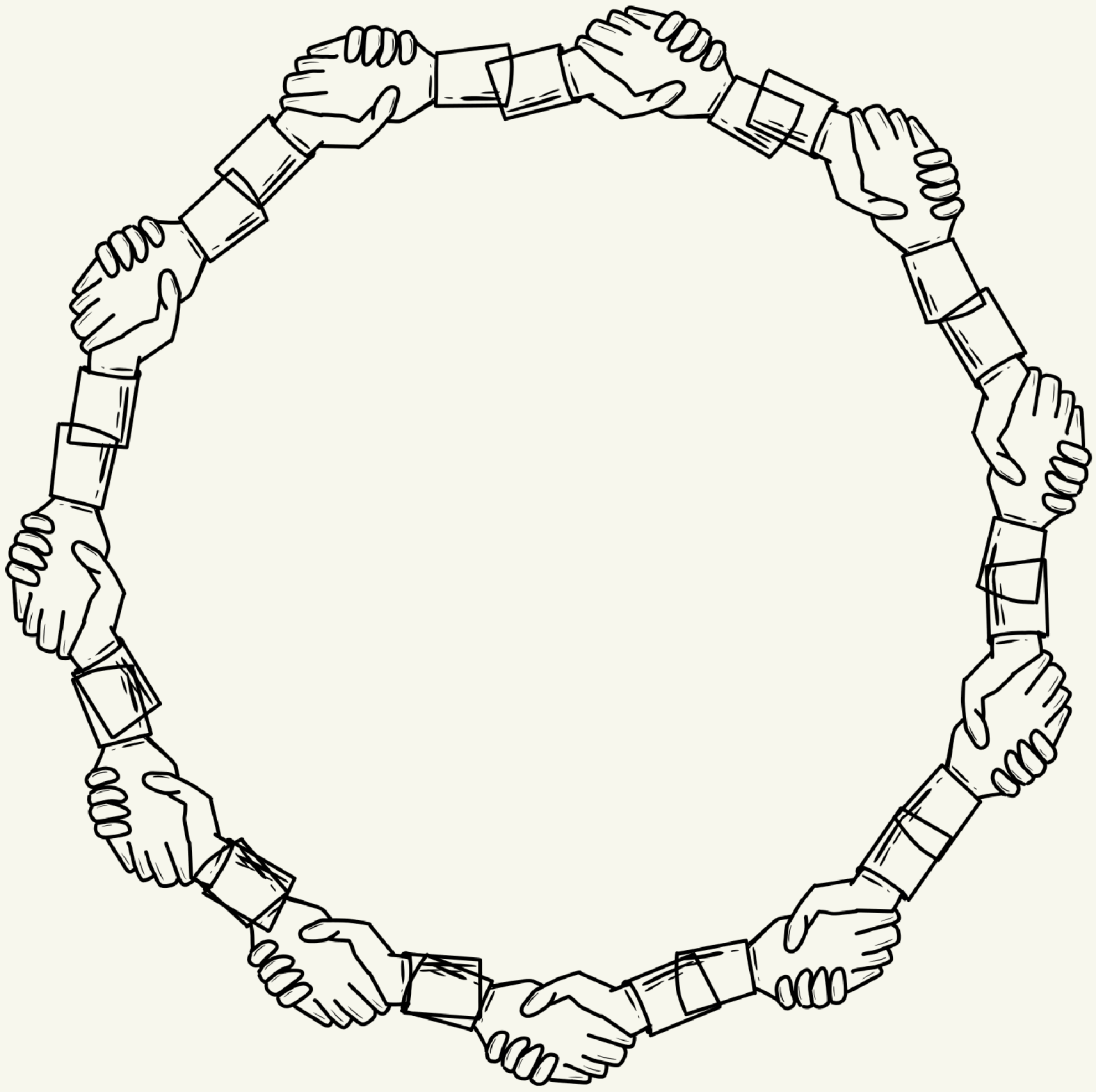

Výuková lekce č. 3

Ruta Sepetysová – V šedých tónech

Co víte o deportacích a sovětských pracovních táborech?

_____

_____

_____

_____

Gulag

_____ _____

2 přídavná jména

_____ _____ _____

3 slovesa

_____ _____ _____ _____

Věta o 4 slovech

_____

synovymum/antonymum/asociace

Přečti si následující ukázku, informace, které jsi věděl/a označ "✓" , nové informace označ "+" a informace a pasáže, kterým nerozumíš nebo bys o nich chtěl/a zjistit více označ "?"

A pak jsem to uviděla, mužské tělo naražené na kůl vyčnívající ze zdi srubu. Paže a nohy mu visely jako ochablé loutce. Košilí prosakovala krev a odkapávala do louže pod ním. Na vstřelech od kulek si pochutnávala káňata. Jedno z nich klovalo do prázdného očního důlku.

„Kdo to je?" zeptala jsem se.

Matka zalapala po dechu, drapla mě a zakryla mi oči.

„Napsal dopis," zašeptala paní Rimasová.

Prosmýkla jsem se kolem matky a dívala se na kousek papíru přišpendlený vedle mrtvoly. Zahlédla jsem písmo a velmi hrubý náčrtek.

„Napsal dopis partyzánům – litevským bojovníkům za svobodu, NKVD ho objevila," řekla paní Rimasová.

„Kdo jim ho přeložil?“ Zašeptala matka. Paní Rimasová pokrčila rameny.

Vzpomněla jsem si na své kresby a zastavilo se mi srdce. Zhoupl se mi žaludek a dala jsem si ruku před pusu.

Došli jsme k velké jámě, kterou jsme vykopaly den předtím. Odhadla jsem, že by se do ní vedle sebe vešli čtyři lidé. Kreckij nám přikázal, abychom vedle vykopaly další. Nedokázala jsem z mysli vymazat výjev s mrtvým mužem. Ten jeho náčrtek, to bylo jen pár hrubých čar. Myslela jsem na své kresby, plné života a bolesti, které mám v kufru. Musím je někam schovat.

Zívla jsem a začala rýpat do hlíny. Máma říkala, že nám bude čas rychleji ubíhat, když budeme mluvit o věcech, které máme rády. Prý nám to dá sílu.

Kopaly jsme a kopaly, až přijelo auto s vodou. Byl v něm i velitel Komorov. Procházel kolem děr a prohlížel si je. Já upírala pohled na kbelík. Vlasy se mi lepily k obličeji. Chtěla jsem do něj ponořit hlavu a pít. Komorov vyštěkl nějaký příkaz. Kreckij přešlápl a Komorov příkaz zopakoval.

Matka náhle zbělela jako křída. „Říká... máme si vlézt do té první jámy,“ řekla a sevřela si šaty.

„Proč?“ zeptala jsem se.

Komorov cosi zakřičel a vytáhl z pouzdra pistoli. Namířil ji na matku. Seskočila do první díry a pistole se přesunula k mé hlavě. Skočila jsem i já. Pokračoval, dokud jsme uvnitř nebyly všechny čtyři. Zasmál se a znovu něco rozkázal.

„Máme si dát ruce na hlavu,“ řekla matka.

„Panebože, to ne,“ hlesla roztřeseně paní Rimasová.

Komorov chodil kolem jámy, prohlížel si nás a mířil pistolí. Řekl nám, abychom si lehly. Položily jsme se vedle sebe. Matka mě vzala za ruku. Hleděla jsem vzhůru. Za siluetou jeho mohutného těla byla modrá obloha. Znovu obešel díru.

„Mám tě moc ráda, Lino,“ zašeptala matka.

„Otče náš, jenž jsi na nebesích,“ začala paní Rimasová.

Jak na vás působí popis těla naraženého na kůl? Co je autorčiným záměrem?

Jak myslíš, že příběh pokračuje? Napiš pár vět.

Podívej se na následující obrázky? Máš nějaký další nápad, co by se mohlo stát?

Přečti si pokračování ukázky:

PRÁSK!

Vystřelil do jámy. Nad našimi hlavami vylétla hlína. Paní Rimasová vykřikla. Komorov nás okřikl, abychom byly zticha. Kroužil kolem a mumlal, že jsme odporná prasata. Najednou začal kopat hlínu z hromady do jámy. Smál se a kopal stále rychleji. Hlína se mi sypala na nohy, pak na šaty a pak i na prsa. Zuřivě kopal, zasypával nás hlínou a pořád nám přitom mířil pistolí do obličeje. Jestli si sednu, zastřelí mě. Jestli si nesednu, pohřbí mě zaživa. Zavřela jsem oči. Měla jsem na sobě těžký náklad hlíny. Pak mi dopadla i na obličej.

PRÁSK!

Kolem hlav se nám kupila další hlína. Komorov se divoce smál a kopal dál. Měla jsem hlínu už i v nose. Otevřela jsem pusu, abych se nadechla, ale začala jsem se dusit.

Zaslechla jsem, jak se Komorov chechtá. Smál se a kašlal a snažil se dát dohromady, jako by se sám úplně zničil. Kreckij cosi řekl.

PRÁSK!

A pak bylo ticho. Ležely jsme tam, pohřbené ve výsledcích své vlastní dřiny. Slyšela jsem tlumené rachocení odjíždějícího auta, Nemohla jsem otevřít oči. Cítila jsem, jak mi matka stiskla ruku. Ještě byla naživu. Stisk jsem jí oplatila. A pak jsem nad námi uslyšela Kreckého hlas. Matka si sedla a horečně mi odhrnovala hlínu z obličeje. Vytáhla mě na nohy. Objala mě a nechtěla pustit. Paní Rimasová vyhrabala mrzutou ženu a ta sípala a vykašlávala hlínu

„Už je dobře, Linuško," konejšila mě matka. „Jen nás chce zastrašit. Chce, abychom podepsaly."

Nedokázala jsem plakat. Nemohla jsem ani promluvit.

„Davaj," řekl Kreckij jemně. Natáhl k nám ruku.

Vzhlédla jsem k ní. Zaváhala jsem. Natáhl ji ještě dál. Vzala jsem ho za předloktí. Chytil mě, já se zapřela špičkou o stěnu jámy a nechala se vytáhnout nahoru. Stála jsem na okraji, čelem ke Kreckému. Hleděli jsme na sebe.

Kreckij nám poručil, ať kopeme dál. Ten den už nikdo z nás nepromluvil.

Proč myslíš, že se velitel takto zachoval? Myslíte si, že v podobných podmínkách může člověk ztratit víru v lidství? Proč ano/ne?

Napiš tři emoce, které ženy v jámě cítí:

_____

Co vás v dnešní hodině nejvíce zasáhlo? Co na vás nejvíce zapůsobilo?

Výuková lekce č. 4

Ruta Sepetysová – V šedých tónech

Co vám pomáhá, když jste nemocní? Stará se o vás někdo? Starali jste se už někdy o někoho nemocného?

Sestav žebříček věcí a hodnot, které jsou v životě důležité. Na nejvyšší příčku postav to, co je podle tebe nejdůležitější, potom podle důležitosti sestupuj níže až k těm nejméně důležitým. Vedle každé své odpovědi krátce zdůvodni, proč si to myslíš.

Na výběr máš z těchto slov: vzdělání, úspěch, zdraví, rodina, láska, přátelství, peníze

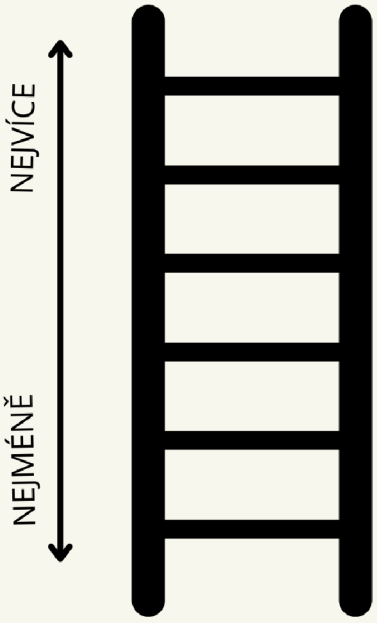

Přečti si úryvek z knížky, jednotlivé části jsou přeházené, do špatného pořadí. Pokus se je sestavit správně, do volných koleček vedle textu doplň čísla 1-8 podle toho, jak na sebe texty navazují. Výsledek porovnej se spolužákem v lavici.

Aljuša odkráčela pryč. Sedla jsem si vedle Jonase a položila mu na čelo kus plátna, který jsem vychladila ve sněhu. Máma si klekla a něžně mu něco povídala a líbala ho při tom na tváře a na ruce.

„Moje děti ne," šeptala. „Prosím, Bože, ušetři ho. Je tak mladý. Vždyť toho zažil tak maličko. Prosím... to si raději vezmi mě." Matka zdvihla hlavu, Obličej měla stažený bolestí. „Kostasi?"

Bylo už pozdě, když přišel šedovlasý pán s petrolejovou lampou. „Kurděje," prohlásil, když se podíval na Jonasovy dásně. „V pokročilém stadiu. Začínají mu modrat zuby. Nebojte, není to nakažlivé, ale měla byste mu sehnat něco s vitamíny, než mu úplně selžou orgány. Je podvyživený a každou chvíli by se to s ním mohlo zhoršit."

Můj bratr byl ztělesněním sto druhého žalmu. „Slabý a uschlý jako bylina." Matka vyběhla ven do sněhu něco sehnat a nechala mě s Jonasem samotnou.

„Co to je?" zeptala jsem se.

„Musí to sníst," řekl Andrius a naklonil se k bráškovu obličeji. „Jonasi, jestli mě slyšíš, otevři pusu."

Jonas se nehýbal.

„Jonasi," řekla jsem. „Otevři pusu. Máme něco, co ti pomůže."

Rozevřel rty.

„Tak je to dobře," řekl Andrius. Ponořil ostří nože do plechovky, a když ho vytáhl, bylo na něm šťavnaté rajče. Svaly vzadu na čelisti se mi stáhly. Rajčata. Začala jsem slinit. Jakmile se rajče dotklo Jonasových rtů, začaly se chvět. „Ano, tak, hezky rozkousat a spolknout," pobízel ho Andrius. Obrátil se ke mně. „Nemáš vodu?"

„Ano, dešťovou."

Jonas onemocněl o týden později. Matka tvrdila, že už před tím nějaké známky pozorovala. Já si ničeho nevšimla.

Paní Grybasová na mě horečně mávala a prodírala se ke mně sněhem.

„Lino, pospěš si! Jonas," šeptala.

Matka říkala, že si všimla, jak změnil barvu. Všichni jsme změnili barvu. Pod kůži se nám vkradla šedivá a v tmavých rýhách se nám usadila kolem očí.

Kreckij mě nechtěl nechat odejít z práce. „Prosím," škemrala jsem. „Jonas je nemocný." Copak mi aspoň pro jednou nemohl pomoct?

Ukázal zpátky k hromadě pytlů s obilím. Kolem prošel velitel, kopal do nás a křičel, abychom si pospíšily. Blížila se sněhová bouře. „Davaj!" křikl Kreckij.

Když jsem se vrátila do chatrče, máma už tam byla. Jonas ležel na slamníku, skoro v bezvědomí. „Co mu je?" zeptala jsem se a klekla si vedle ní.

„Nevím." Vyhrnula mu jednu nohavici. Holeň měl samý flek. „Možná je to nějaká infekce. Má horečku," řekla a položila bráškovi ruku na čelo. „Všimla sis, jak je poslední dobou podrážděný a unavený?"

Vyměňovala jsem mu obklady. Pod ruku jsem mu položila oblázek od Andriuse a řekla mu, že třpytky uvnitř ho uzdraví. Líčila jsem mu historky z našeho dětství a pokoj po pokoji mu popisovala náš dům. Vzala jsem matčinu Bibli a modlila se k Bohu, aby brášku ušetřil. Strachy se mi dělalo špatně. Vzala jsem papír a začala Jonasovi něco kreslit, něco, co by mu trochu ulevilo. Zrovna jsem začala kreslit jeho pokoj, když přišel Andrius.

„Jak dlouho už je mu takhle?" zeptal se a klekl si k němu.

„Od odpoledne," odpověděla jsem.

„Slyší mě?"

„To nevím," odvětila jsem.

„Jonasi, budeš zase v pořádku. Musíme ti jen najíst něco k snědku a k pití. Vydrž, kamaráde, slyšíš mě?" Jonas se ani nepohnul.

Andrius vytáhl zpod kabátu cosi zabalené v látce. Vybalil malou stříbrnou konzervu a z kapsy kalhot vyndal nůž. Probodl víko plechovky.

„Upřímně, ne. Všichni jsme podráždění a unavení," odtušila jsem. Dívala jsem se na Jonase. Jak jsem si mohla nevšimnout? Podél spodního rtu se mu táhly boláky a dásně měl nafialovělé. Na rukou měl rudé tečky.

„Lino, dojdi nám pro chleba. Bráška bude potřebovat spoustu jídla, aby se z toho dostal. A zkus najít paní Rimasovou."

Potmě jsem se probojovávala vířícím sněhem a vítr mě bodal do tváře. Strážní mi nechtěli dát tři porce. Protože se Jonas zhroutil při práci, přišel o svůj příděl. Snažila jsem se jim vysvětlit, že je nemocný, ale jen mávli rukou.

Ani paní Rimasová, ani paní Grybasová nevěděly, co to je. Jonas jako by se propadal čím dál hloub do bezvědomí.

Aljuša na nás křičela, ať ho vezmeme ven do sněhu. Matka křičela na ni, že má jít spát jinam, jestli má strach, že se nakazí.

Trvalo dva týdny, než se Jonasův stav zlepšil. Když šel, nohy se mu třásly. Když mluvil, sotva šeptal. Zatímco on se uzdravoval, my s matkou jsme slábly. Musely jsme naše dva příděly chleba dělit tak, aby zbylo i na Jonase. Když jsme někoho poprosily, nejdřív se lidé dělili. Ale zima se zakusovala čím dál hloub do našich chatrčí a zabíjela štědrost. Jednou jsem viděla, jak se paní Grybasová otočila a nacpala si do pusy celý příděl chleba v momentě, kdy ho dostala. Nemohla jsem se jí divit. Často mě napadlo, že bych udělala totéž. Pak už jsme s mámou po nikom nic nechtěly. Přes naše prosby nám NKVD odmítala dát jídlo pro Jonase.

„Dej mu napít," řekl Andrius. „Musí to všechno sníst."

Upírala jsem pohled na plechovku. Z nože odkapávala šťáva, Andriusovi rovnou na prsty. „Kdes je vzal?" zeptala jsem se.

Znechuceně se na mě podíval. „V obchodě na rohu. Ty jsi tam nebyla?" Chvíli na mě koukal, a pak se odvrátil. „Kde bych je asi vzal? Ukradl jsem je." Nacpal bráškovi do pusy poslední rajče a nechal ho dopít šťávu. Pak si otřel nůž i prsty o kalhoty. Cítila jsem, jak se mé tělo naklání za šťávou.

Pak přišla matka s jednou ševcovou. Na hlavách a na ramenou měly kupky sněhu. Žena doběhla k bráškovi a cosi drmolila rusky.

„Snažila jsem se jí vysvětlit, co se děje," řekla matka, „ale trvala na tom, že se chce podívat sama."

„Andrius přinesl plechovku rajčat. Jonas to všechno snědl," řekla jsem.

„Rajčata? Zalapala matka po dechu. „Ach, děkuju! Děkuju, chlapče, a poděkuj za mě i mamince."

Sibiřanka jí začala něco říkat.

„Tvrdí, že zná čaj, který mu pomůže," přetlumočil Andrius. „Prosí mámu, aby jí pomohla nasbírat přísady." Přikývla jsem.

„Andriusi, nezůstal bys tu ještě chvíli?" požádala ho matka. „Vím, že Jonasovi bude o moc líp. Když tu budeš. Linuško, postav vodu na čaj." Pak se naklonila nad brášku. „Jonasi, hned budu zpátky, zlatíčko. Přinesu čaj, udělá ti dobře."

Odůvodni své rozhodnutí pro seřazení textu. Důvody vepiš do tabulky.

Proč si myslím, že text začíná tímto úryvkem:	
Text č. 2 navazuje na text č. 1, protože:	
Text č. 3 navazuje na text č. 2, protože:	
Text č. 4 navazuje na text č. 3 protože:	
Text č. 5 navazuje na text č. 4, protože:	
Text č. 6 navazuje na text č. 5, protože:	
Text č. 7 navazuje na text č. 6, protože:	
Text č. 8 navazuje na text č. 7, protože:	

Co jsou to kurděje a jak se projevují? Jak je můžeme vyléčit?

Vyhledej v textu ironii:

Jak se asi Lina cítila, když dal Andrius Jonasovi rajčata?

Má smysl na Jonase mluvit, i když nereaguje? Co bys mu říkal/a ty?

Napiš poděkování jedné z postav z ukázky. Za co si toto poděkování zaslouží? V čem bys chtěl být jako on/ona?

Poděkování

V čem chci být jako on/ona

Výuková lekce č. 5

Ruta Sepetysová - Sůl moře

Představ si Baltské moře v noci na konci ledna. Co vidíš, cítíš, vnímáš? Využij volnou asociaci a bez přestání piš, co tě napadá: slova, věty...

Tento román sleduje skupinu čtyř mladých lidí – litevskou ošetřovatelku Joanu, mladou těhotnou polskou dívku Emilii, pruského mladíka Floriana a německého námořníka Alfreda, kteří se ke konci 2. světové války snaží utéct před blížící se Rudou armádou. Jejich osudy se protnou, když se snaží dostat na evakuační loď Wilhelm Gustloff. Příběh zachycuje hrůzy válečného Německa a největší lodní katastrofu všech dob, potopení lodi Wilhelm Gustloff, při níž zahynulo přibližně devět tisíc osob. Ruta

Ukázka:

Joana
Vstala jsem. Nevěděla jsem, co mám dělat. Kde je doktor Wendt a doktor Richter? Pomohla jsem křičící těhotné ženě vstát. V hrůze mi sevřela paži.
"Prosím, pomožte mi, žadonila.
Emilia sevřela Halinku. Zabalila ji do povlaku od polštáře a ovinula kolem ní prostěradlo. Podívala se na mě a cosi zakřičela. Ukazovala přitom prstem vzhuru.
Náklon lodi se zvýšil. Všechno v místnosti začalo klouzat. Těhotná žena mi nehty prořízla kůži.
Emilia vyskočila a začala jednoat. Oblékla si kabát a růžovou čepici, z kouta vzala záchrannou vestu a uvázala si ji. Zavinuté dítě držela v jedné ruce a druhou všem házela záchranné vesty. Volnou rukou jsem jednu vzala a uvázala ji těhotné ženě.
"Zustaňte všechny v klidu," nařídila jsem. "Počkáme, až nám doktor Wendt nebo jeden z kapitánu řekne, co máme dělat. Určitě to vyhlásí."
"Ne" zaječela Emilia a hořečně gestikulovala. "Kabát. Zima. nahoru. Hned!".
Emilia říkala, že máme jít nahoru do zimy. Emilia říkala, že loď se potápí.

Emilia
Hluk z chodby zesílí. Zavolala jsem na ženy "Rychle! Vezměte si kabáty. Zabalte se. Zima vás zabije." Poslouchal mě někdo? Rozuměly mi? Copak si neuvědomovaly, že musíme z toho kovového kontejneru ven?
Na lodi bylo více lidí, než žilo v některých městech. Představila jsem si to množství palub. Tisíce pasažérů se pohrnou nahoru. Schodiště budou ucpaná. Nikdo se nehýbal dost rychle. Běhala jsem kolem dokola a plašila je jako holuby.
Joana chtěla počkat na pokyny. Ne. Musíme ven. Hned.
Podívala jsem se na maličké miminko. Koukala na mě vykulenýma očima, Pak jsem se rozplakala.

Alfred
Nouzová světla se rozblikala. Mezi hromadami utečenců běhal námořník a všem přikazoval, aby si oblékali záchranné vesty.
“Co se stalo?” Zavolal jsem na něj.
“Torpéda. Ruská ponorka.”
Dostali jsme zásah torpédem od ruské ponorky? Náklon lodi se dramaticky zvětšil. Po nakoloněné podlaze začalo všechno klouzat.
Piáno nabralo rychlost, rozdrtilo holčičku s plyšovým medvídkem nakonec s disonantním výkřikem narazilo do zdi. Pasažéři křičeli a a naříkali a snažili se pomoct holčičce, která připomínala rozšlápnuté ovoce.
V krku mě začala pálit žluč.
Nějaká žena opodál ke mně napřáhla své dítě a zaječela “Pomozte nám, co máme dělat?” Natáhla se po mně.
Sebral jsem záchrannou vestu, která ležela u nohou znetvořené holčičky. Natáhl jsem si ji přes hlavu.
“Asi byste měla jít,” řekl jsem ženě.
Začal jsem se tlačit ke schodům.

Florian
Chodba byla ucpaná lidmi.
“Torpéda! Pod lodí je ponorka,” křičel někdo. Panika rozdmýchala zoufalý řev a překotnou tlačenici. Hodil jsem si batoh na záda.
Vzal cjsem malého kluka do náručí.
“Musíme z lodi pryč?” Zeptal se mě.
“Ano. Drž se mě.Pevně. Nepouštěj.”
“Dědečku!” zavolal.
“Ano, ano, jsem tady,” ozval se básník.
V duchu jsem si promýtal půdorys lodi. Byli jsme na palubě A v přední jídelně. Potřebovali jsme vystoupat dvě patra, abychom se dostali k Joaně. Pak na vyhlídkovou palubu. Pomyslel jsem na čtyči paluby pod námi. Loď se naklonila ještě víc. Temnou chodbu prořezávaly horečné výkřiky. Brzy zůstaneme uvězněni.
“Rychle!” volal stařec. “Počkej Floriane, kde máš záchrannou vestu?” obrátil se na mě.
Poplašný zvonek ječel dál.
”Jdi přede mnou, “ křikl jsem na ševce. “Zvednu tě, když bude potřeba”.
S klukem v náručí a batohem na zádech jsem se prodíral mořem lidí ke schodům. Chlapec mi visel kolem krku a nohama mě objímal kolem pasu, kotníky zaklesnuté do sebe pod batohem.
Valící se dav strhl ze zdi u schodiště hasící přístroj. Při dopadu na zem se roztrhl a do všech stran se rozstříkala pěna. Lidé po ní kloluzali a padali a další se hrnuli přímo přes ně. Ve tmě jsem pod nohama cítil měkká těla a ve vlasech dech malého kluka.
Básníka jsem tlačil před sebou. Lidé se mě chytali za záda a stahovali mě k sobě. Nakláněl jsem se kupředu, abych udržel rovnováhu.

Je normální, že se v podobných situacích chováme odlišně? Proč tomu tak je?

Vyber si dvě z postav a srovnej jejich chování

Která z postav podle tebe reaguje nejstatečněji a proč?

Charakterizuj promluvy postav v ukázce.

Který moment z ukázky tě nejvíce zasáhl a proč?

Jak ty osobně reaguješ v kritických situacích? Už jsi nějakou zažil/a?

Co nového ses díky knize dozvěděl/a o konci druhé světové války?

Jak bys vysvětlil/a, proč je důležité, aby se na takové příběhy nezapomnělo?

Výuková lekce č. 6

Ruta Sepetysová - Sůl moře

Kdyby se od zítra navždy zavřela škola, které tři věci by vám nejvíce chyběly?

Ukázka:

Nohy mě bolely, už byly unavené. Stýskalo se mi po škole. Milovala jsem svou lavici, učitele i vůni čerstvě ořezaných tužek čekajících v penále.
Přišla jsem ten den do školy a nemohla jsem se dočkat zkoušky z matematiky. Maminka mě škádlívala, že jsem samá příroda a čísla, po tatínkovi. Když jsem se přiblížila ke školnímu dvoru, uviděla jsem to. Lavice a židle byly naložené na korbě nákladáku a učebnice doutnaly na hromadě. Jedna paní učitelka se ke mně s pláčem rozběhla.
„Rychle Emilie, utíkej domů. Zavřeli školu."
„Ale proč?" zeptala jsem se a popošla jsem k nákladáku. „Počkejte, mám v lavici věci."
„Ne, běž domů, Emilie!" vzlykala a po tvářích se jí řinuly slzy.
Nacisté tvrdili, že vzdělání nepotřebuju. Polské školy byly uzavřeny. Lavice a další vybavení odvezli do Německa. Jestlipak nějaká německá holka otevře lavici a uvnitř najde moje věci? Nacisté také říkali, že z Poláků budou jen němečtí otroci. Byli přesvědčeni, že potřebujeme umět jenom počítat a podepsat se. Můj otec vyučoval na matematické fakultě ve Lvově. Nikdy by nesouhlasil s tím, že se děti nebudou učit číst, psát ani počítat. Všechny učebnice v polštině spálili. Ale já se naučila číst už jako malá. To mi nikdo nevezme.
Šla jsem dál, myslela jsem na jídlo, odpočinek, měkkou postel a teplou deku. Stačilo by mi seno a brambora. Padal sníh a všechno pod ním působilo čerstvě. Bílý sníh zakrýval temnou pravdu. Vyžehlený bílý ubrus na poškrábaném stole, čistě vyprané prostěradlo na flekaté matraci.
Příroda. Tu mi válka taky nevezme. Vítr a sníh nacisté nezastaví. A Rusové nám nevezmou slunce a hvězdy.

Kdo je v textu vypravěč? Proč se škola zavřela?

Najdi a zvýrazni v textu metafory

Proč chtěli nacisté Polákům vzít vzdělání?

Které věci by nikdo nemohl vzít tobě?

Proč je důležité vážit si toho, že můžeme chodit do školy? Čeho dalšího si v životě běžně nevážíme?